

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 30 MAART 1960 - No. 2228

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Deposito en
Rekeningcourant

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

vacatures

Het bestuur van de Stichting „Dokter J. H. Jansen-ziekenhuis” te Emmeloord roept sollicitanten op voor de functie van

administrateur - econoom

De functionaris zal — onder toezicht van de geneesheer-directeur — de administratieve en bedrijfseconomische organisatie van het huidige ziekenhuis moeten leiden, alsmede adviseren bij de bouw van het nieuwe ziekenhuis met 125 bedden.

Verplaatsingskostenbesluit van toepassing. Passende woonruimte beschikbaar.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen en opgave van referenties binnenviertien dagen in te zenden aan het bestuur, p/a raadhuys, Emmeloord.

Financiering
en verzekering
van invoer-
uitvoer-
en
transito-zaken

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).*
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Intelligentiequotiënt + Inspanning = Verdienste

Wie zijn de meest geschikt om in de maatschappij de dienst uit te maken? Als men weet, wat men onder „meest geschikt” zal verstaan, hoe moet men deze dan vinden of vormen? En, hoe moet de maatschappij-opbouw zijn, opdat de voorbestemde toplaag ook werkelijk aan bod komt?

Het zijn oeroude vragen. Reeds Plato gaf er een antwoord op, althans volgens hemzelf. En na hem zijn steeds weer andere antwoorden gezocht, terwijl de maatschappij-structuur veranderde. Zo heeft ook Engeland een lange traditie van de maatschappijroman. Het daaruit geputte jargon van de „mandarijnen” of de „samurai”, als elite gesteld tegenover „hoi polloi”, heeft menig dispuutgezelschap de mogelijkheid van zwevende discussie geboden.

Engeland heeft op dit stuk nog twee tradities: Die van het paradoxale uitgangspunt, dat tot in details logisch wordt uitgewerkt — denk aan Swift en Wells en Chesterton — en die van het goed en geestrijk schrijven. Men houdt in volle ernst de wereld een beetje scheef, noteert schrandere het nieuwe perspectief en fixeert een en ander met bijtende geest.

De drie tradities vinden een nieuwe en diepe bedding in het boek van de Engelse socioloog Michael Young: „The rise of the meritocracy”¹⁾. Het boek heeft de vorm van een rapport, geschreven door een historisch gevormd socioloog, die zich bezint op de redenen, waarom de zo volmaakt verantwoorde maatschappij van 2034 door een opstand wordt bedreigd. Hij kan zijn conclusies niet toetsen, want als goed „field-worker” gaat hij naar de massabetoging, waar de vlam in de pan slaat. Het kost hem het leven. Het rapport wordt gered en de lezer voorgelegd.

De socioloog van 2033 kiest zijn uitgangspunt in het tijdvak tussen de twee grote oorlogen in de twintigste eeuw, 1914-1945. Een rare tijd voor zijn logisch gevormde geest. Zo verstand de maatschappelijke mobiliteit en zo vreemd waren de selectieaantstaven, dat grosso modo het aantal intellectueel begaafden in de toplaag en de onderste laag van de maatschappij procentueel gelijk was. Grote spanningen, met als gevolg verlies van energie en produktiviteit waren het gevolg. Zij die leiding gaven ontdekten telkens tot hun verontrusting dat hun zeer ondergeschikten hen in begrip evenaarden. De zeer ondergeschikten concludeerden uit die voorbeelden dat zij zelve tot leidinggeven zeer geschikt zouden zijn en werden daarvoor ongeschikt in gedrag en prestatie.

De kiem voor de verbetering wordt in de periode 1940 -

1960 gelegd door de Labourpartij, zowel door het aantasten van erfelijke rechten als door het openen van gelijke kansen tot hogere intellectuele vorming. Maar aan het eind van die periode raakt de Labourpartij door misplaatste sentimentaliteit het spoor bijster. Men wil iedereen op gelijke wijze gaan vormen en vergeet de enige ware waardemaatstaf, het intelligentiequotiënt. Een harde noodzaak doet de intelligente groep der jonge politici overwinnen: er is, ook in vredetijd, een demon: „the foreign competitor”. Wil het oude Albion een eersterangsmogendheid blijven, dan moet de produktiviteit centraal worden gesteld.

De jeugd overwint het onmeetbaar gepraat over ervaring en anciënniteit, daarbij gesteund door testmethoden — biologisch, psychologisch en sociologisch — die het intelligentiequotiënt van het nog te ontvangen kind kunnen bepalen. Zo ontstaat de „meritocracy”, de maatschappij-opbouw, strak getrokken naar twee kengetallen: intelligentie en prestatie. De intelligentietest, periodiek afgenomen, bepaalt, wat iemand worden en blijven zal. „The ability to raise production directly or indirectly is known as intelligence. This iron measure is the judgment of society upon its members”.

De geweldige investering in vorming heeft succes gehad, de nationale bestedingen, sommigen gebruiken de verouderde term nationaal inkomen, stijgen voortdurend. Elk jaar stijgt „the equal”, zoals het basisinkomen, dat elke burger krijgt, wordt genoemd. En de leden van de intelligentsia krijgen hun rent als specifiek produktiemiddel ten volle uitbetaald in geld en in voorrechten.

Toch gaat het mis. Het lagere volk meent dat de schaarste voorbij is en vraagt hoger inkomen, en dat terwijl ieder die iets begrijpen kan, inziet dat er meer geïnvesteerd moet worden. Maar dat is de narigheid; in de lagere regionen is niemand overgebleven, die iets begrijpen kan. Bij hen voegen zich de intelligente vrouwen, die de man nooit gelijk kunnen worden en maar niet begrijpen „that child-bearing is one of the noblest occupations of them all, especially when it is part-time”. Irrationele klanken als menselijke waardigheid en gelijkheid worden hoorbaar. Het is onbegrijpelijk, maar de rebellie dreigt.

Een satire, die de strijd tussen gevoel en verstand scherpzinnig ontleedt en daarbij subtiel en geestig tot denken prikkelt.

¹⁾ Michael Young: The rise of the meritocracy. Thames and Hudson, London 1958, 160 blz., 15 s.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Intelligentiequotiënt + Inspanning = Verdienste ..	363	Aantekening:	
Over de problematiek der vestiging van een tweede ijzer- en staalbedrijf in Nederland, door Prof. Dr. J. F. ten Doesschate	364	Diamantwinning in de Sowjet-Unie, door P. Krug	378
De Handel tot oprichting van de Europese Vrijhandelsassociatie (II), door Drs. A. Kouwenhoven	371	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	379
Overheid en evenwichtige economische groei, door Drs. C. B. A. Kramers	375	Notities:	
		Koffie-overvloed in Brazilië	374

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Over de problematiek der vestiging van een tweede ijzer- en staalbedrijf in Nederland

1. Er is de laatste tijd in Nederland veel geschreven over de vestiging van een tweede ijzer- en staalbedrijf. Hoewel daardoor reeds vele facetten van het vraagstuk zijn belicht, mag niettemin nog de vraag worden gesteld, of de eigenlijke problematiek wel voldoende naar voren is gekomen. Bij velen is een zekere vanzelfsprekendheid in deze zaak gekomen, die nog wel eens op haar merites mag worden getoetst. Het vraagstuk is daartoe belangrijk genoeg, zowel voor de nationale economie, voor Rotterdam alsook voor de IJmond.

In het onderstaande wordt een poging gedaan enkele fundamentele zijden van het vraagstuk nog eens nader vast te leggen, opdat zij te algemener kennis komen. Het artikel is ontstaan uit gedachtenwisselingen, waaraan deskundigen der Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. hebben deelgenomen; met name ben ik daarvoor erkentelijk de heren Ir. A. Drijver, P. L. Justman Jacob, ec. drs., en hun medewerkers.

2. De economische problematiek der vestiging van een tweede staalfabriek in Nederland is uiteraard een variant van de problematiek ener industrievestiging in het algemeen. Men moet dus de vraag beantwoorden, of er naar verwacht mag worden voldoende afzetmogelijkheid voor de produkten der industrie zal zijn, en of er voldoende mogelijkheid is om tot concurrerende kostprijzen te komen. Wordt op deze vragen, die hieronder nader in beschouwing zullen worden genomen, bevestigend geantwoord, dan moet nog de specifieke vraag beantwoord worden, of het aanbeveling verdient tot stichting van een tweede fabriek thans over te gaan, dan wel de uitbreidingsmogelijkheden der bestaande fabrieken eerst te benutten.

Heeft men alle argumenten voor en tegen deze beide proposities onderzocht, dan blijft nog over het afwegen der belangen en het doen ener keuze. Het vraagstuk, aldus gesteld, is niet alleen, of er ruimte is voor meer staalfabricage in Nederland, maar vooral of het rationeel is, in het licht der nog te onderzoeken bijzonderheden, thans tot stichting ener tweede fabriek over te gaan. Daarbij zal ik me met opzet beperken tot de economische en met name ook de bedrijfseconomische basis van deze zaak. Enerzijds omdat die, naar ik aanneem, toch doorslaggevend zou moeten zijn, anderzijds omdat ik me niet geroepen acht te treden in een beoordeling van de buiten-economische factoren, die hier, gezien de openbare gedachtenwisseling, kennelijk een rol spelen. Evenmin ga ik in op de belangrijke vraag, of er ondernemers en ondernemingen zijn, die het risico willen dragen.

3. Allereerst thans de vraag, of er voldoende afzetmogelijkheden zijn voor de walserijprodukten, die men overweegt hier te lande te gaan maken. Oudergewoonte is men geneigd hierbij het eerst de Nederlandse markt te beschouwen. Het feit, dat het staalverbruik in Nederland groter is dan de eigen produktie, heeft de laatste tijd veel aandacht gekregen. Uitgedrukt in ruwstaalequivalent bedroeg het

verbruik in 1959 volgens de voorlopige raming 2,4 mln. ton, terwijl de produktie 1,66 mln. ton was¹⁾.

Bij deze simpele vergelijking moet echter bedacht worden, dat ruwstaal als zodanig geen produkt is, waar de metaalverwerkende industrie iets mee doet, doch dat dit ruwstaal nog getransformeerd moet worden, hetzij tot gegoten en gesmede, hetzij tot gewalste produkten. De produktie en het verbruik van ruwstaal voor staalgietwerk en voor ruwe smeedstukken spelen in het bijzonder in Nederland een ondergeschikte rol (enkele tienduizenden tonnen) en blijven hier verder buiten beschouwing. Verreweg het grootste gedeelte van de ruwstaalproduktie wordt in walserijen verder verwerkt tot een gamma van walserijprodukten. Hierbij gaat een vrij aanzienlijk gedeelte van het ruwstaal, waarvan wordt uitgegaan, niet over in het eindprodukt, maar valt bij het walsen als schroot af, dat opnieuw bij de staalfabricage wordt gebruikt. Het percentage van het ruwstaalgewicht, dat ten slotte in het eindprodukt terechtkomt, varieert van produkt tot produkt, maar ligt, afhankelijk van het produkt, tussen 70 en 90 pCt. Hier ligt de oorzaak, dat de cijfers van de voortbrenging en het verbruik van walserijprodukten, in produkttonnen uitgedrukt, aanzienlijk lager zijn dan in ruwstaalequivalent. De structuur van produktie en verbruik²⁾ in produkttonnen in Nederland ziet er uit als in tabel 1 is aangegeven.

Hierbij, en met name bij beschouwing van de cijfers over 1959, valt op, dat er groepen van walserijprodukten zijn, waarbij het Nederlandse verbruik vrijwel geheel door import moet worden gedekt, terwijl er andere zijn, waarbij de eigen produktie vrijwel gelijk is aan of groter is dan het binnenlandse verbruik, hetgeen nog niet betekent, dat er geen import zou zijn (zie tabel). Vrijwel geheel geïmporteerd worden de meeste der zgn. geprofileerde produkten, t.w. beton- en ander staafstaal, profielen, damwandstaal en rails, terwijl de voornaamste groepen der zgn. platte walserijprodukten (dikke en dunne plaat en blik) reeds in 1959 een uitvoersaldo of nog een klein invoersaldo hadden. De conclusie schijnt dus voor de hand te liggen, dat, zo er al ergens ruimte is voor een uitbreiding van de Nederlandse produktie van walserijprodukten, dit het geval zou zijn bij de geprofileerde produkten, waar een zo aanzienlijk importsaldo bestaat. Deze conclusie zou echter voorbarig zijn.

In de eerste plaats, omdat het nog de vraag is, of de grootte van dit importsaldo voor enig produkt overeenstemt met (of wel groter is dan) de omvang van een moderne walserij, die men zou moeten bouwen om in deze behoefte te voorzien. Het is bijv. wel duidelijk, dat een verbruik van rails door de N.S. van ca. 25.000 ton per jaar, begrepen in de post rails e.d., een uiterst smalle basis is voor

¹⁾ Het verbruik is berekend volgens de methode, toegepast in het Statistisch Handboek van de Hoge Autoriteit, tabel S-4 A. Rekening houdende met de lopende investeringen zal de Nederlandse produktie in 1962/1963 ongeveer 2,4 mln. ton kunnen bedragen.

²⁾ Verbruik gemeten als produktie min uitvoer plus invoer.

TABEL 1.

Nederland

Structuur van de productie, het verbruik en het invoersaldo van walserijproducten

(jaargemiddelde 1954 t/m 1958, en 1959)

× 1.000 m.t.	Jaargemiddelde 1954 t/m 1958				Jaar 1959 (voorlopige cijfers)			
	Productie	Verbruik	Invoersaldo	Invoersaldo in pCt. van verbruik	Productie	Verbruik	Invoersaldo	Invoersaldo in pCt. van verbruik
Totaal walserijproducten a)	866	1.783	+ 917	51,4	1.217	1.950	+ 733	37,6
Platte walserijproducten	718	916	+ 198	21,6	1.054	982	— 72	— 7,3 d)
dikke plaat	296	454	+ 158	34,8	375	419	+ 44	10,5
dunne plaat b)	300	229	— 71	— 31,0 d)	476	280	— 196	— 70,0 d)
vertind blik	65	123	+ 58	47,2	134	156	+ 22	14,1
band	57	110	+ 53	48,2	69	127	+ 58	45,7
Niet-platte walserijproducten	148	867	+ 719	82,9	163	968	+ 805	83,2
walsdraad	96	149	+ 53	35,6	116	181	+ 65	35,9
staafstaal en lichte profielen c)	52	522	+ 470	90,0	47	585	+ 538	92,0
zware profielen	—	146	+ 146	100	—	—155	+ 155	100
rails e.d.	—	50	+ 50	100	—	47	+ 47	100

a) Excl. buizen en zgn. halffabriek voor buizen, en excl. warmgewalst breedband op rollen.

b) Productie en invoer van dunne plaat na correctie t.a.v. in het buitenland in loonwalsing vervaardigde dunne plaat.

c) Incl. middelzware profielen. Invoersaldo en verbruik incl. waarschijnlijk geringe hoeveelheid zware profielen.

d) Uitvoersaldo.

de bouw van een moderne railwalserij, te meer daar geen noemenswaardige stijging van dit jaarverbruik wordt verwacht. Om economisch te produceren zou een dergelijke walserij toch wel een productiecapaciteit en bezetting van circa het tienvoud per jaar moeten hebben. In het bovenstaande overzicht is alleen in de groep staaf- en betonstaal en lichte profielen het importsaldo voor staaf- en betonstaal zodanig, dat waarschijnlijk de hoeveelheid groot genoeg is voor de capaciteit van een moderne staaf- en betonstaalwalserij. Overigens moet men bij deze vraagstukken bedenken, dat de statistiek dikwijls groeperingen tot stand brengt, die niet met technisch realiseerbare walserijprogramma's overeenstemmen. Een grondige studie omtrent de onderverdeling van het statistische materiaal naar kwaliteiten, soorten, maten etc. is een eerste voorwaarde om tot een verantwoorde walserijkeuze te komen.

Een tweede, principieel bezwaar tegen de genoemde beschouwingswijze is, dat zij uitgaat van de veronderstelling als zou er een afzonderlijke Nederlandse markt bestaan. Sedert de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal in 1952 is ons land echter onderdeel van een grote gemeenschappelijke markt, waarin, naar de lezer weet, tussen de lidstaten geen onderlinge handelsbarrières voor kolen en staal meer bestaan. Tevens wordt door de spelregels van deze markt in vergaande mate gewaarborgd, dat alle verbruikers gelijke toegang hebben tot de voorzieningsbronnen. Dat wil zeggen, dat de Nederlandse werkers van staal volgens het E.G.K.S.-verdrag tegen dezelfde voorwaarden walserijproducten kunnen betrekken van buitenlandse staalondernemingen als hun buitenlandse collega's. Het wil mij voorkomen, dat in het algemeen deze E.G.K.S.-regels voor de gemeenschappelijke markt effectiever zijn dan in de discussie over de vestiging ener tweede staalindustrie veelal is aangenomen. Een belangrijk argument voor zelfvoorziening binnen de nationale grenzen is door de feitelijke mededinging op de staalmarkt in de E.G.K.S. komen te vervallen.

Het vraagstuk van de voorziening van de Nederlandse markt met walserijproducten en van de uitbreiding van de Nederlandse ijzer- en staalindustrie moet dus steeds gezien worden in het kader van ons onderdeel zijn van deze totale E.G.K.S.-markt. Is er nu ook op deze grotere markt nog voor een aantal producten een „manco" tussen verbruik en productie? Tabel 2- vat de situatie samen:

TABEL 2.

E.G.K.S.

Productie, verbruik en uitvoersaldo van walserijproducten

(jaargemiddelde 1954 t/m 1958) a)

× 1.000 m.t.	Pro- ductie	Ver- bruik	Uit- voer- saldo
Totaal walserijproducten b)	35.626	28.803	6.823
Platte walserijproducten	15.708	13.139	2.569
dikke plaat	6.246	5.319	927
dunne plaat	5.615	4.318	1.297
vertind blik	837	754	83
band	3.010	2.748	262
Niet-platte walserijproducten	19.918	15.664	4.254
walsdraad	3.703	3.366	337
staafstaal en lichte profielen c)	11.411	8.697	2.714
zware profielen	3.354	2.627	727
rails e.d.	1.450	974	476

a) De cijfers over verbruik en uitvoersaldo over 1959 zijn nog niet beschikbaar.

b) Exclusief buizen en zgn. halffabriek van buizen en exclusief warmgewalst breedband op rollen.

c) Inclusief middelzware profielen. Uitvoersaldo en verbruik incl. waarschijnlijk geringe hoeveelheid zware profielen.

Hieruit blijkt, dat de E.G.K.S. als geheel gezien voor de meeste producten, in het bijzonder voor de geprofileerde, een typische overschotmarkt is, waarop het aanbod de behoefte overtreft. In feite is de E.G.K.S. dan ook de grootste staalexportrice ter wereld.

Het is duidelijk, dat dit feit consequenties heeft voor de vraag, of in de verschillende nationale onderdelen van deze Gemeenschap uitbreidingsmogelijkheden voor de staalindustrie bestaan. Dit argument heeft voor Nederland nog een bijzonder aspect, wanneer wij de geografische verdeling van de zoëven aangeduide overcapaciteit beschouwen. Deze blijkt voornamelijk gelokaliseerd te zijn in onze nabuurlanden België, Luxemburg en Duitsland. De export van deze producten naar derde landen vindt voor een zeer groot deel zijn weg over de Noordzee-havens. In tabel 3 en 4 wordt nog een overzicht van de situatie gegeven.

Het ziet er dus naar uit, dat een eigen Nederlandse productie van geprofileerde walserijproducten in sterkere mate misschien nog dan dit het geval is geweest met platte producten, zich een plaats zal moeten veroveren tegen de concurrentie van de traditionele buitenlandse leveranciers in. Aan het bestaan van een Nederlands „manco" op zichzelf mogen derhalve mijns inziens geen conclusies voor

TABEL 3.

België-Luxemburg
Productie en uitvoer van walserijproducten
(jaargemiddelde 1954 t/m 1958)

x 1.000 m.t.	Pro- duktie	Uitvoer		
		Totaal	Naar	
			andere E.G.K.S. landen	derde landen
Totaal walserijproducten	6.612	4.687	1.833	2.854
<i>Platte walserijproducten</i>	2.399	1.755	756	999
<i>Niet-platte walserijproducten</i>	4.213	2.932	1.077	1.855
walsdraad	704	259	182	77
staafstaal en lichte profielen	2.554	2.040	686	1.354
zware profielen	739	503	203	300
rails e.d.	216	130	6	124

TABEL 4.

Duitse Bondsrepubliek, excl. Saar
Productie en uitvoer van walserijproducten
(jaargemiddelde 1954 t/m 1958)

x 1.000 m.t.	Pro- duktie	Uitvoer		
		Totaal	Naar	
			andere E.G.K.S. landen	derde landen
Totaal walserijproducten	13.498	2.322	590	1.732
<i>Platte walserijproducten</i>	6.508	1.082	287	795
<i>Niet-platte walserijproducten</i>	6.990	1.240	303	937
walsdraad	1.368	166	44	122
staafstaal en lichte profielen	3.719	640	151	489
zware profielen	1.289	248	54	194
rails e.d.	614	186	54	132

vestigings- of uitbreidingsmogelijkheden worden verbonden.

4. De volgende vraag, die men zich zal moeten stellen, is, of de vooruitzichten voor de toeneming van het verbruik van walserijproducten niet zodanig zijn, dat uitbreiding van de staalproductie in Nederland in deze groeiende markt toch vrij gemakkelijk een afzet zou kunnen gaan vinden. De schattingen, die hieromtrent zijn gemaakt, gaan inderdaad alle in de richting van een vrij sterke stijging van het ruwstaalverbruik in West-Europa in de komende 10 à 15 jaar. Uit een dergelijke *algemene* stijging van staalproductie en -verbruik zijn de groeipercentages voor de *verschillende* walserijproducten echter niet af te leiden. Gezaghebbende studies omtrent de meest waarschijnlijke groei per soort walserijproduct zijn, voor zover mij bekend, niet gepubliceerd. Hoe groot de verschillen in groeipercentages kunnen zijn, moge uit het onderstaande overzicht van de E.G.K.S.-productie in de jaren 1952, 1957 en 1959 (tien maanden) blijken.

Met het oog op dit hier gesignaleerde verschijnsel der uiteenlopende groeipercentages acht ik het niet verantwoord toekomstige verbruikscijfers voor de verschillende walserijproducten te prognostiseren door op het huidige verbruikspatroon van deze produkten een verwacht gemiddeld stijgingspercentage van het ruwstaalverbruik eenvoudig toe te passen.

Om tot een visie te komen, waarop een keuze zou kunnen worden gebaseerd, is mijns inziens een diepgaand markt-onderzoek per produkt nodig. In het verleden is bijv. gebleken, dat vooral in de sector der platte produkten sterke

TABEL 5.

E.G.K.S.
Productie van walserijproducten; verdeling naar produktsoort

	a	b	c	d
	1952	1957	10maan- den 1959	Accres 1959 t.o.v. '52
Totaal walserijproducten a)	100	100	100	
<i>Hoeveelheid (in pCt.)</i>	27,5	39,2	34,1 b)	
<i>Platte walserijproducten</i>	38,2	44,8	46,2	+ 20,9
dikke plaat	15,6	19,1	16,3	+ 4,5
dunne plaat	12,8	15,2	17,4	+ 35,9
vertind blik	1,5	2,5	3,0	+ 100,0
band	8,3	8,0	9,5	+ 14,5
<i>Niet-platte walserijproducten</i>	61,8	55,2	53,8	- 12,9
walsdraad	10,3	10,0	11,5	+ 11,7
staafstaal en lichte profielen	36,4	31,2	30,4	- 16,5
zware profielen	9,9	9,8	8,4	- 15,2
rails e.d.	5,2	4,2	3,5	- 32,7

a) Exclusief zgn. halffabriekaat voor buizen en excl. warmgewalst breedband op rollen.

b) Op jaarbasis: 41 mln. m.t.

c) Als volgt berekend: $\frac{c-a}{a} \times 100$.

stijgingen zijn voorgekomen en er zijn redenen om aan te nemen, dat deze nog niet zijn uitgewerkt. Zolang deze verschillen blijven voortbestaan, zal dus extra voorzichtigheid geboden zijn bij het uitbreiden van de productie van die walserijproducten, waarvan het verbruik in het verleden weinig expansief is gebleken. Hier ligt ook de verklaring van het feit, dat ondernemingen, die de afgelopen 15 jaren zich geconcentreerd hebben op de platte produkten, een voorspoedige groei hebben gekend. Het zal duidelijk zijn, dat de expansiviteit per produktengroep hand in hand gaat met de door de markt gegeven afzet- en winstmogelijkheden, die op zichzelf weer de prikkel tot uitbreiden in zich houden.

5. Een ander argument, dat vaak ten gunste van een uitbreiding van de Nederlandse ijzer- en staalindustrie met nieuwe produkten wordt aangevoerd en dat sterk appelleert aan de industriële verbeelding, is dat een dergelijke nieuwe bedrijvigheid van de basisindustrie een stimulans zou betekenen voor de Nederlandse verwerkende industrie en daarmee als het ware zelve de vraag voor haar produkten zou creëren. Hieraan wordt dan nog veelal de stelling gekoppeld, dat de takken van metaalverwerkende industrie, die de geprofileerde walserijproducten tot grondstof hebben in Nederland tot dusverre relatief minder tot ontwikkeling zouden zijn gekomen, juist door het ontbreken van die eigen basis.

Deze laatste stelling is in haar algemeenheid even moeilijk te ontzenuwen als te bewijzen. De cijfers van het verbruik per walserijproduct per hoofd der bevolking, volgens onderstaande tabel, kunnen namelijk, zoals nog zal worden toegelicht, verschillend worden geïnterpreteerd.

Allereerst rijst de vraag, of het E.G.K.S.-gemiddelde de norm is, waaraan wij Nederland moeten toetsen, of dat dit de Belgische of Duitse of zelfs de Italiaanse cijfers zouden moeten zijn.

Het baart geen verwondering, dat vanwege onze scheepsbouw het verbruik van dikke plaat per hoofd der bevolking in Nederland groter is dan het E.G.K.S.-gemiddelde. Evenmin is het onbegrijpelijk, gezien de grote omvang van de voornamelijk op tuinbouw en veeteelt gebaseerde conserverindustrie, dat het Nederlandse cijfer van het blikverbruik relatief hoog uitkomt. Ons dunne-plaat-verbruik is daarentegen waarschijnlijk door het tot voor kort ontbreken van een eigen Nederlandse automobielindustrie,

TABEL 6.

E.G.K.S. en zes landen van de Gemeenschap

Het verbruik per hoofd van de bevolking van enige walsrij-
produkten

(jaargemiddelde van 1954 t/m 1958)

In kg	E.G.K.S.	Neder- land	België- Luxem- burg	Duitse Bonds- republ.	Frank- rijk incl. Saar	Italië
Totaal walsrijproduk- ten	178	164	226	261	183	80
Platte walsrijproduk- ten	82	84	80	125	82	36
dikke plaat	33	42	34	53	29	14
dunne plaat	27	21	18	38	32	14
vertind blik	5	11	5	5	5	3
band	17	10	23	29	16	5
Niet-platte walsrij- produkten	96	80	146	136	101	44
walsdraad	21	14	51	28	21	8
staafstaal en lich- te profielen	53	48	60	74	59	27
zware profielen	16	13	26	25	15	7
rails e.d.	6	5	9	9	6	2

lager dan het E.G.K.S.-gemiddelde. Hier gaat het dan om drie groepen van walsrijprodukten, die in Nederland wel worden gefabriceerd; maar is het verbruik nu tot ontwikkeling gekomen door de produktie of ligt het causaal verband andersom? Van geval tot geval zal het antwoord verschillend luiden. Generaliseren daarover mag men, zeker nu de markt van de E.G.K.S. een realiteit is, in ieder geval niet.

Spoorwegmateriaal wordt in Nederland niet gemaakt, maar is het verbruik daarom relatief laag, of hangt dit samen met de geringe oppervlakte van ons land, met de bevolkingsdichtheid en met het intensieve vervoer te water? Er is een „achterstand” (hoewel vrij gering) in het verbruik van staafstaal en profielen; bouwen wij nu meer in beton, omdat er in Nederland wel cement wordt gemaakt (overigens ook minder dan het verbruik) en geen staalprofielen worden vervaardigd of zijn hier andere redenen? Voor een groot gedeelte zijn dit de bekende vragen over de kip of het ei, waarover lange discussie mogelijk is. Naar mijn mening zijn er zeker talloze factoren geweest, die de structuur der Nederlandse metaalverwerkende industrie hebben gemaakt tot wat zij is en zijn vergelijkingen met het buitenland slechts van betrekkelijke waarde. Een sectorsgewijze studie zou nodig zijn om definitief vast te stellen, waar en in-hoeveer een binnenlandse basisindustrie de ontwikkeling van de betreffende tak van de verwerkende industrie zou stimuleren.

Wat de walsdraadverwerkende industrie betreft, valt te constateren, dat de situatie wat duidelijker is. Vele buitenlandse draadverwerkende bedrijven zijn geïntegreerd of gelieerd met de staalfabrieken, die de grondstof walsdraad leveren. Dit heeft tot gevolg, dat deze verwerkers tegen speciale voorwaarden het walsdraad kunnen betrekken, voorwaarden, waarop de reeds vermelde concurrentieregels van het E.G.K.S.-verdrag niet of slechts ten dele van toepassing zijn. Hierdoor zijn althans in sommige conjunctuurfasen de niet-geïntegreerde draadtrekken op dit punt in het nadeel en gaat voor hen het algemene principe, dat zij tegen gelijke voorwaarden bij de leveranciers terecht kunnen, dan misschien niet op.

6. In de vorige paragrafen is er reeds op gewezen, dat een Nederlandse walsrij voor geprofileerde produkten op de gemeenschappelijke markt de volle concurrentie van de buitenlandse industrie zal moeten doorstaan.

Uit de opstelling van de bij de O.E.E.C. in de laatste jaren ingediende investeringsprojecten blijkt, dat er allerwegen, en niet alleen bij de aan de kust gelegen bedrijven, hard gewerkt wordt aan uitbreiding en modernisering van de capaciteit. Het is in het bijzonder voor de geprofileerde produkten, dat het Europese binnenland relatief sterke troeven in handen heeft. Aan deze produkten worden namelijk voor het merendeel niet zulke hoge kwaliteits-eisen gesteld als aan de platte produkten. Het gevolg is geweest, dat deze geprofileerde produkten zich bij uitstek lenen voor vervaardiging uit Thomasstaal. Dit is staal, dat (via ruwijzer) uit fosforrijk erts wordt vervaardigd. Dit fosforrijke erts wordt in grote hoeveelheden gevonden in Midden-Duitsland en in het Luxemburgs-Lotharingse Minettegebied. Het erts is daar zeer goedkoop. Uiteraard is het ook mogelijk om Thomasstaal aan de kust te maken op basis van geïmporteerde fosforrijke erts, maar de typische voordelen van het kustbedrijf komen waarschijnlijk relatief beter tot hun recht bij de vervaardiging van andere, betere, kwaliteiten staal.

Op grond van de technische ontwikkeling moet worden verwacht, dat de bedrijven in het Europese binnenland op zijn minst hun concurrentiekracht zullen behouden — ook indien de ontwikkeling van de procédé's, waarmee het mogelijk is uit fosforrijke ertsen betere staalsoorten te maken — verder voortgang vindt.

Door dit alles wordt, wel steeds duidelijker, dat ten aanzien van een uitbreiding van de Nederlandse ijzer- en staalindustrie met nieuwe produkten de allesoverheersende vraag is, of dit zal kunnen gebeuren tegen een lage kostprijs.

7. In dit verband moet allereerst iets gezegd worden over de grootte der produktie-eenheden. De vervaardiging van walsrijprodukten in een geïntegreerd bedrijf kent in het algemeen de volgende stadia:

- omzetting van kolen in cokes voor het hoogovenproces;
- produktie van ruwijzer in de hoogoven uit erts, cokes en kalksteen, als grondstof voor de staalbereiding;
- raffinage van ruwijzer tot staal in de vorm van blokken;
- uitwalsen van deze stalen blokken, na verhitting, tot een halffabriekaat, namelijk „blooms” of knuppels (soms, wanneer het bijv. zware profielen betreft, wordt direct tot eindprodukt gewalst);
- uitwalsing van „blooms” of knuppels, na herverhitting tot eindprodukt³⁾.

Ad a.

Het eerste stadium kan in het onderhavige verband gevoelig buiten beschouwing blijven, daar een bedrijf dat moeilijkheden zou ondervinden bij de afzet van cokesovengas, op aangekochte cokes kan worden gebaseerd, mits althans de levering daarvan tegen redelijke voorwaarden verzekerd is.

Ad b.

Wat het hoogovenproces aangaat, valt een sterke toename van de capaciteit per eenheid te constateren door vergroting van het volume van de hoogoven en versnelling van het proces, factoren die de transformatiekosten per ton

³⁾ Stadia d en e voor de vervaardiging van platte produkten, die overigens naar hun wezen niet sterk afwijkend zijn, worden hier verder buiten beschouwing gelaten, daar ze voor het verdere betoog overbodig zijn.

produkt aanzienlijk verlagen. Een hoogoven, die 600.000 à 800.000 ton ruwijzer per jaar uit rijk erts produceert, is geen zeldzaamheid meer. Als vergelijkingsmaat kiest men veelal de diameter van de haard en genoemde productie wordt dan ongeveer bereikt in een hoogoven met een diameter van 8,5 m.

Ter illustratie van het streven naar grote eenheden volgt hierna een overzicht van de hoogovens met een haarddiameter van 8 m of meer, die de laatste jaren in West-Europa in bedrijf zijn genomen of tot welke bouw is besloten.

Hoogovens

diameter in m	in bedrijf en in aanbouw
8,00 - 8,50	3 stuks
8,50 - 9,00	4 "
9,00 - 9,50	3 "
	<u>10 stuks</u>

Een bedrijf met één hoogoven is niet aanvaardbaar te achten, wegens de grote bezwaren die optreden wanneer deze productie-eenheid uitvalt, hetzij door een storing, hetzij door een periodieke herbemetseling, welke laatst ongeveer elke 4 jaar een stilstand van 6 à 8 weken onvermijdelijk maakt. Dit betekent, dat slechts een fabriek met twee, maar beter nog met 3 of meer hoogovens uit een oogpunt van stabiliteit der productie, aanvaardbaar is. Wij zien dan ook, dat geheel nieuwe bedrijven met twee of meer ovens beginnen, of op zijn minst spoedig na de eerste oven een tweede gereed hebben om aangeblazen te worden. Daar men, zonder gebruik te maken van aangekocht schroot, doch met inbegrip van eigen omloopschroot, met 1 ton ruwijzer ca. 1,1 ton stalen blokken kan produceren, leveren twee moderne hoogovens reeds voldoende voor een jaarlijkse staalproductie van ca. 1,5 mln. ton.

Ad c.

Soortgelijke omstandigheden doen zich voor bij het derde stadium, de staalfabricage. Er bestaat geen twijfel over, dat het oxystaal-(LD)-procédé (en eventueel de variant LD-AC, wanneer men van een fosforrijk erts-mengsel wil uitgaan en onder voorbehoud, dat deze variant ook aan de gestelde verwachtingen zal gaan voldoen) de methode van staalmaken is, waaraan thans bij uitbreidingen in het algemeen de voorkeur wordt gegeven. De snelle groei, die het jonge procédé doormaakt, heeft reeds geleid tot de projectering van productie-eenheden van niet minder dan 100 ton inhoud (IJmuiden; Dortmund-Hörder Hüttenunion, Duinkerken, Consett, Richard Thomas & Baldwins). De sub b aangegeven productie van 1,5 mln. ton staal per jaar kan met twee van zulke grote eenheden, met een derde in reserve, worden bereikt.

Ad d.

De blokwalsenrij, waarin de eerste transformatie der blokken plaatsvindt, is in de geïntegreerde bedrijven de eenheid met de grootste capaciteit, welke ligt tussen een verwerkingsmogelijkheid van ongeveer 1 mln. en 3 mln. ton blokken per jaar. Ook hier dus een schakel met enorme doorzet, wil men een verantwoord kostenpeil kunnen bereiken.

Ad e.

De eindwalserijen, die de verdere bewerking verzorgen, lopen in capaciteit uiteen naar gelang van 1e. de soort van produkt; 2e. het gemiddelde gewicht per meter van het gewalste produkt en 3e. de grootte van de te walsen individuele partijen.

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 150 vooraanstaande ondernemingen

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894
BELEGGINGSMAATSCHAPPIJ
WESTERSINGEL 84 - ROTTERDAM

(Advertentie)

Moderne eindwalserijen voor geprofileerde produkten hebben ongeveer de volgende capaciteiten:

	Eindprodukt in tonnen per jaar a)	Verbruik aan stalen blokken in tonnen per jaar b)
Breedflensbalken	800.000	940.000
Zware profielen en rails ..	600 à 800.000	700 à 940.000
Middelzware profielen	300 à 400.000	350 à 470.000
Lichte profielen	300.000	350.000
Beton- en staafstaal	350.000	410.000
Walsdraad	200 à 300.000	230 à 350.000

a) De tabel heeft betrekking op „massastaal”; speciaalstaal, dat in dit verband niet interessant is en waarvoor de capaciteiten lager liggen, is buiten beschouwing gelaten.

b) Eenvoudigheidshalve is voor deze produkten gerekend met een gemiddeld materiaalrendement van 0,85.

Indien men van plan is een nieuw geïntegreerd ijzer- en staalbedrijf op maagdelijk terrein te stichten, zal men daarop een fabriek moeten projecteren, waarvan in eerste opzet reeds duidelijk vaststaat, welk programma van produkten vervaardigd gaat worden en op welk tijdstip de productie van ca. 1,5 mln. ton ruwstaal (conform het onder b en c gestelde) bereikt zal worden, wil men niet in de aanloop blijven steken. Dat het daarbij een moeilijke opgave is, nog afgezien van tal van details, te bepalen, welke walserijen, uit behoefte- en rendementsoverwegingen, de voorkeur verdienen om de 1,5 mln. ton te vullen, zal uit het voorgaande duidelijk zijn.

Terloops zij opgemerkt, dat voor het op verantwoorde wijze fabriceren van het volledige gamma van in Nederland verbruikte, geprofileerde produkten, een zeer hoge minimum walserijcapaciteit vereist zou zijn, welke een veelvoud zou zijn van de tonnage van het Nederlandse verbruik.

Hoewel thans de onderhavige produkten niet uitsluitend op moderne snelle walserijen gemaakt worden, moet gesignaleerd worden, dat het uiterst gevaarlijk zou zijn een nieuwe fabriek niet in te richten volgens de huidige stand van de techniek. De nu nog werkende, min of meer verouderde walserijen zullen terrein verliezen ten gunste van de moderne en wie kennis neemt van hetgeen de grote machinefabrieken voor walsinstallaties aan opdrachten onder handen hebben, zal zich geen illusies maken, dat er een compromis te vinden is.

8. Het lijkt mij nuttig, thans dieper in te gaan op het allesoverheersende vraagstuk van de kostprijs.

Op grond van de mij ter beschikking staande gegevens meen ik, dat de kostprijs van de eindprodukten van een bedrijf van ca. 1,5 mln. ton ruwstaal per jaar afgerond ongeveer als volgt zal zijn samengesteld:

	in pCt.
a. ertskosten	30
b. kolenkosten	25
c. opbrengst bijprodukten, incl. verwerking in eigen bedrijf .. (20 à)	55
	30
d. lonen, salarissen en sociale kosten	15
e. rente en afschrijving	20
f. overige kosten	35
gereed produkt	100

Een analyse van deze samenstelling leidt tot enige interessante inzichten.

Ad a en b.

Het voordeel van de ligging van een bedrijf aan de kust vindt in hoofdzaak zijn neerslag in de transportkosten, begrepen in de 55 pCt. erts- en kolenkosten. Daarnaast biedt deze ligging nog enig voordeel bij de afvoer der produkten. Dit gezamenlijke voordeel bedraagt, afhankelijk van het niveau der vrachttarieven en gerekend ten opzichte van de Rijnhavens in het Ruhrgebied, ca. 2 à 3 pCt. van de totale kostprijs, zoals men ziet een belangrijke, maar toch zeker niet alles overheersende factor.

De financiële voordelen, die kunnen voortvloeien uit het ertstransport met zeer grote schepen, zijn betrekkelijk gering. Het kostprijsvrachtverschil bij aanvoer met 20-25.000 ton dW of 10.000 ton dW schepen is ongeveer even groot als tussen aanvoer met 60-75.000 ton dW of 25.000 ton dW schepen. Beide verschillen liggen in de orde van grootte van f. 2,50 per ton. Hiertegenover staat het groter, dus duurder worden van de noodzakelijke losinstallaties, naarmate de te lossen schepen groter worden. Zo is bijv. de losinstallatie voor 60.000 ton dW schepen circa $2\frac{1}{2} \times$ zo duur als die van 10.000 ton dW schepen, waarbij dan geldt, dat de optimale jaaromzet in het ene geval 5-10 mln. ton erts, in het andere jaaromzet 1-2 mln ton erts is.

Hoe groter een staalbedrijf is, des te groter zullen de voordelen en des te geringer de bezwaren zijn voor het ontvangen van grote schepen. Overigens moet wel bedacht worden dat vrachtvoordelen, voortvloeiende uit aanvoer in grote schepen via overslag, net zo goed gelden voor bedrijven in het binnenland. De comparatieve positie wordt daardoor in wezen niet anders.

Ad c.

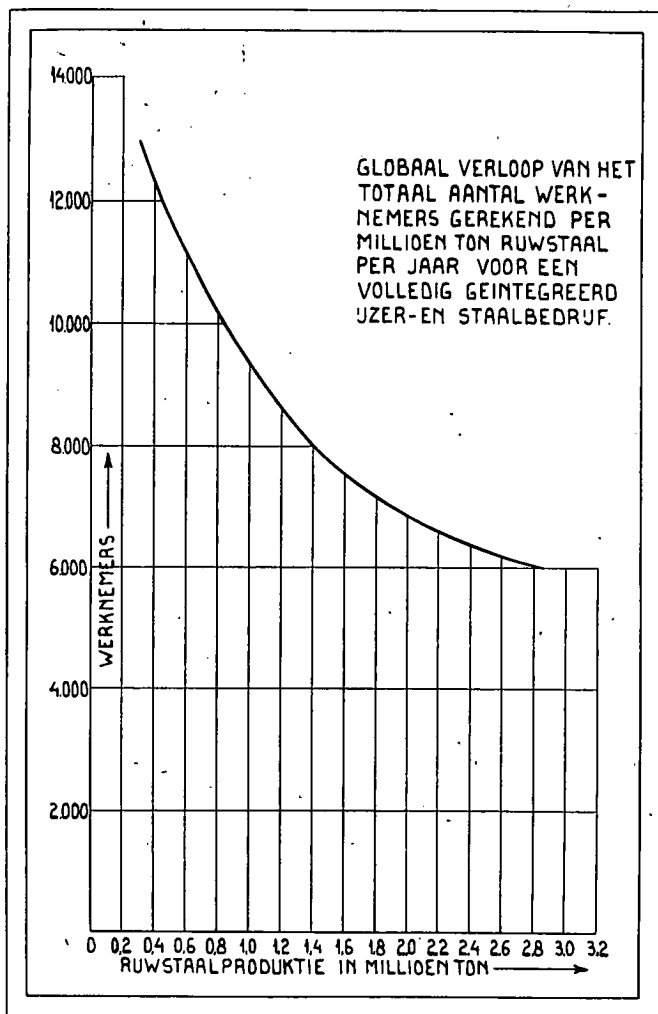
De zeer belangrijke post „opbrengst bijprodukten” is sterk afhankelijk van regionale en lokale omstandigheden, die niet geheel los zijn te denken van de vestigingsplaats. Ongeveer 40 à 50 pCt. van de in de cokes schuilende calorieën wordt in de hoogoven onbenut gelaten en dient, hetzij elders in het geïntegreerde bedrijf, hetzij aan derden, zoals aan een elektrische centrale, te worden geleverd. Bij een cokesverbruik van ca. 750 kg per ton ijzer kan uit een goede tegenover een slechte energiehuishouding gemakkelijk een opbrengstverschil per ton ijzer ontstaan, dat op eindproduct omgerekend f. 15 tot f. 20 per ton bedraagt. Voor de overige bijprodukten geldt in beginsel hetzelfde. Kostprijsverschillen in de orde van grootte van 5 pCt. zijn in dit opzicht dus zeer wel denkbaar.

Het blijkt dus, dat het vrachtvoordeel meer dan tenietgedaan kan worden door een minder goede opbrengst van de bijprodukten en dus is het bij stichting van een nieuw bedrijf of bij uitbreiding van een bestaand bedrijf dan ook nodig terdege af te wegen, in hoeverre de bestaande situatie de mogelijkheid biedt de bijprodukten optimaal te benutten.

Ad d.

De volgende post: lonen, salarissen en sociale lasten,

kan afhankelijk van de grootte van het bedrijf, de bezettingsgraad en de soort walserijprodukten, variëren tussen f. 50 en f. 100 per ton. Installaties met een grote doorzet leiden tot lage loonkosten, omdat kleine en grote installaties van dezelfde soort in het algemeen eenzelfde aantal bedieningsmensen vragen. Het bedrag van de niet direct productieve lonen daalt vooral met de stijgende bedrijfsgrootte, doordat er diensten en specialisten zijn, waaraan bij vergróting van de productie slechts relatief weinig uitbreiding behoeft te worden gegeven. De grote invloed van de bedrijfsomvang op het aantal werknemers en daardoor op de loonkosten, moge blijken uit bijgaande grafiek, die samengesteld is uit bij de Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. over dit onderwerp beschikbare gegevens.

Het valt te verwachten, dat bij voortgaande stijging van de welvaart, op grond van stijgende produktiviteit, in Europa de lonen en sociale lasten naar verhouding sneller zullen stijgen dan de prijzen van goederen en dat bijgevolg het vraagstuk van produceren met een minimum aan menselijke prestaties in toenemende mate van belang zal worden. Ook dit pleit voor de bouw van eenheden in de ijzer- en staalindustrie, die een hoge produktie per manjaar kunnen leveren.

Ad e. Rente en afschrijving.

Het is niet eenvoudig aan te geven, welk investeringsbedrag gemoeid is met de oprichting van een nieuw bedrijf, resp. uitbreiding van bestaande capaciteit, omdat allerlei details dit bedrag kunnen beïnvloeden. Van belang is o.a.

de keuze van het staalproces, het al dan niet zelf cokesmaken en de mate, waarin men het gewalste produkt afwerkt.

Het zal wel niet ver mis zijn, als voor de eerste opzet van een nieuw bedrijf met een staalproduktie van 400.000 ton per jaar — dat van de aanvang af zó opgezet wordt, dat het op economisch verantwoorde wijze tot een efficiënte bedrijfsomvang kan uitgroeien — een bedrag van ca. f. 500 mln. aan investeringskosten wordt geschat. Dus ca. f. 1.250 per ton jaarcapaciteit. Bij de verdere vergroting van de capaciteit van een dergelijk bedrijf heeft dit bedrag in het algemeen de neiging te dalen naar f. 600 à f. 700 per ton additionele staalcapaciteit.

Op basis van het bovenstaande kan men berekenen, dat het verschil in rente en afschrijving per ton produkt tussen een bedrijf van ca. 400.000 ton produktiecapaciteit en een van 1,5 mln. ton ca. f. 40 bedraagt ten gunste van het grotere bedrijf.

Adf.

De post „overige kosten” omvat onder andere hulpstoffen, energiekosten, interne transportkosten, reparatie en onderhoud, algemene beheerskosten etc. Het voert te ver om deze post verder te ontleden. Voor vele van deze kosten geldt eveneens, dat zij bij stijgende produktie per ton produkt dalen.

Volledigheidshalve dient te worden vermeld, dat er een ontwikkeling gaande is, die tot gevolg kan hebben, dat ook een kleinere opzet van een staalbedrijf minder duur zou worden. Hierbij wordt speciaal gedacht aan continu gieten, hetgeen namelijk de investering van een blokwalselij overbodig zou maken. Voor een nieuw bedrijf lijkt het echter riskant deze weg te kiezen; eerder zal een bestaand bedrijf, dat kan terugvallen op aanwezige blokwalscapaciteit, als wegbereider van de nieuwe techniek moeten optreden. Bij de Steel Company of Wales bijv. is onlangs het besluit tot een dergelijke proef genomen.

Hetzelfde kan worden opgemerkt ten aanzien van de reductie van ijzererts zonder hoogoven. De mogelijkheden van toepassing van deze ontwikkeling lijken voorhands nog beperkter en ook ten aanzien van het economisch resultaat bestaat hier meer twijfel.

9. Ik wil thans nog enige opmerkingen maken, die van belang zijn voor de vraag, of het aanbeveling verdient tot stichting van een tweede fabriek over te gaan, dan wel de uitbreidingsmogelijkheden van een bestaand bedrijf eerst te benutten. Eigenlijk liggen in het voorgaande de belangrijkste gezichtspunten terzake van dit vraagstuk reeds besloten. Slechts bij een opzet van formaat (ter bepaling van de gedachte: 1,5 mln. ton) heeft een nieuw bedrijf een kostprijs, die het mogelijk maakt zich een plaats binnen de E.G.K.S. te veroveren. Beschouwt men echter de uitbreiding van een bestaand staalbedrijf, dan zullen ten eerste de investeringskosten per ton veelal aanzienlijk lager zijn (orde van grootte f. 500 à f. 600 per ton jaarcapaciteit), terwijl ten tweede het aanbouwen aan een bestaande

**SPAAR
BIJ DE
N.H.M.**

U ontvangt over uw spaarsaldo
3 1/4 % rente tot f 30.000.-

Ten laste van uw spaartegoed zorgen wij op uw verzoek voor automatische betaling in termijnen van uw belastingaanslagen.

Folder op aanvraag of bij ontvangst van eerste storting van minimaal f 250.- bij één van onze kantoren of op de postrekening van dat kantoor, onder vermelding „spaarrekening”.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ

fabriek, die reeds een gevestigde rentabiliteit heeft, de mogelijkheid biedt in etappes te verwezenlijken wat men anders ineens moet doen.

De oorzaak van dit verschijnsel schuilt daarin, dat het bij uitbreiding van een bestaand bedrijf veelal mogelijk is gebruik te maken van daar aanwezige latente overcapaciteiten en de expansiviteit van de organisatie te benutten. Het risico van de investering wordt bovendien verminderd, doordat de keuze van de te maken produkten in de tijd gespreid kan worden en daardoor beter kan worden afgestemd op de eigen marktervaring en op de technische ontwikkeling.

Uit het voorgaande moge gebleken zijn, dat het mijns inziens niet realistisch is te spreken over een nieuwe ijzeren staalfabriek in Nederland van stel 400.000 ton staal per jaar. Reeds bij de aanvang zal men zich ervan bewust dienen te zijn, dat een eerste opzet snel zal moeten kunnen uitgroeien tot ca. 1,5 mln. ton staal per jaar. Dit betekent, dat al bij het projecteren van de eerste fase ten aanzien van de technische opzet, de bedrijfsplanning, het produkten-assortiment en de financiering hiermede ter dege rekening moet worden gehouden. De totale investeringskosten liggen dan in de orde van grootte van f. 1,25 mrd.. Persoonlijk ben ik het eens met de opvatting, dat ermee moet worden gerekend dat een dergelijke fabriek vervolgens zelfs tot 3 mln. ton moet kunnen uitgroeien.

Het staalbedrijf in IJmuiden heeft aangekondigd zich in de nabije toekomst te willen ontwikkelen tot 2,7 mln. ton staal per jaar, terwijl de planologische omstandigheden een verdere groei tot ten minste 5 mln. ton per jaar aldaar zullen toelaten. De verwachting lijkt gerechtvaardigd, dat de produktie tegen concurrerende voorwaarden zal kunnen geschieden, terwijl de leiding van de onderneming heeft aangekondigd tot de vervaardiging van niet platte produkten te willen overgaan.

De werkelijke vraag, die thans aan de orde is, komt mijns inziens dus hierop neer, of men reeds thans een beslissing wil nemen, die in wezen een principebesluit inhoudt, dat men de Nederlandse staalcapaciteit binnen een niet al te lange periode wil laten groeien tot 5+1,5 à 3 mln. = 6,5 à 8 mln. ton staal per jaar. Dit vraagstuk dient bezien te worden in het kader van de gehele landseconomie.

Bloemendaal.

Prof. Dr. J. F. TEN DOESSCHATE.

In dit slotartikel over de Conventie van Stockholm schenkt de schrijver aandacht aan de politiek met betrekking tot de kwantitatieve beperkingen, het concurrentieregime, de agrarische, economische en financiële politiek en aan de institutionele opzet van de Associatie. De economische filosofie van de Zeven: het streven naar „free trade” bij een minimum aan verplichtingen, verschilt van die van de Zes, zowel uit een negatief als uit een positief standpunt. In negatieve zin, omdat het bij de economische politiek van geïntegreerde economieën eerder om de vergroting van de economische activiteit dan om de opheffing van handelsbelemmeringen gaat. In positieve zin omdat, alvorens tot afbraak der handelsbelemmeringen kan worden overgegaan, een aantal voorwaarden op het gebied van de concurrentie tussen de partners dient te worden vervuld. En dat is in vergelijking tot de opzet van het Verdrag van Rome in veel mindere mate het geval in het kader van de conventie tot oprichting van de Europese Vrijhandelsassociatie.

De Conventie tot oprichting van de Europese Vrijhandelsassociatie

(II)¹⁾

Politiek ten aanzien van de kwantitatieve beperkingen.

Art. 10 van de Conventie van Stockholm bepaalt dat op 1 juli 1960 voor alle aan kwantitatieve restricties onderworpen goederen geglobaliseerde contingenten ter grootte van ten minste 120 pCt. van de corresponderende basisquota moeten worden geopend; jaarlijks dienen deze contingenten met ten minste 20 pCt. ten opzichte van de basisquota te worden vergroot. Indien het basiscontingent „zwak of nul” is zullen de Lid-Staten er zorg voor dienen te dragen, dat op 1 juli 1960 een contingent voor het desbetreffende produkt geopend wordt van „appropriate size”; deze contingenten zullen jaarlijks op 1 juli eveneens ten minste met 20 pCt. moeten worden vergroot. De contingenten op importen van goederen uit Lid-Staten zullen in elk geval niet later dan 31 december 1969, dus aan het einde van de overgangperiode, moeten zijn opgeruimd.

Anders dan met betrekking tot de tarieven het geval is, gaan de Zeven ervan uit, dat de door de Associatie tot stand te brengen contingentverruiming niet uitsluitend ten gerieve behoeven te komen van de leden van de Vrijhandelsassociatie. Ook derde landen kunnen delen in de vergrote, geglobaliseerde contingenten. Nadrukkelijk hebben de Zeven zich op het standpunt gesteld, zoals zij nog eens duidelijk in een door hen uitgegeven brochure „E.F.T.A., European Free Trade Area” te kennen hebben gegeven, dat het „niet hun voornemen is kwantitatieve restricties te gebruiken als een middel om een preferentieel systeem tussen hen te creëren”. In verband hiermede — zo bepaalt lid 5 van art. 10 van de Conventie — zullen voor het geval de contingenten ook beschikbaar zijn voor derde landen, de geglobaliseerde contingenten nog worden vergroot met een hoeveelheid ten minste gelijk aan de in 1959 uit die landen geïmporteerde hoeveelheid.

Ook het Verdrag van Rome kent de mogelijkheid van een verruiming van de globale contingenten ten opzichte van derde landen, alhoewel dit niet als zodanig expliciet in het Verdrag is voorzien. Zoals bekend, heeft de Raad van Ministers van de E.E.G. op 24 november jl. besloten de opheffing van kwantitatieve beperkingen jegens derde landen geleidelijk voort te zetten; als onmiddellijke maat-

regel verklaarden de landen van de Gemeenschap zich bereid op 1 januari 1960 aan derde landen voordelen te verlenen van dezelfde orde als die, welke zij elkaar op die datum onderling toestaan.

In het algemeen vertoont de contingentaire paragraaf van de Conventie van Stockholm derhalve veel gelijkenis met het overeenkomstige hoofdstuk uit het Verdrag van Rome.

Betalingsbalansmoeilijkheden.

Mochten zich moeilijkheden in de betalingsbalanssituatie voordoen, dan mogen op grond van het bepaalde in art. 19 van de Conventie, ter beveiliging van de betalingsbalans; kwantitatieve invoerrestricties worden geïntroduceerd. De autonomie van de Lid-Staten van de Vrijhandelsassociatie hierbij is zeer groot. De enige binding bij het toepassen van deze contingentaire maatregelen is het voorschrift, dat de Lid-Staten zich hierbij niet mogen onttrekken aan de bestaande internationale verplichtingen, zoals de Conventie voor Europese Economische Samenwerking, de Articles of Agreement van het I.M.F. en het G.A.T.T.

Voorts moeten de te treffen restrictieve maatregelen aan de Raad van Ministers van de Associatie worden gemeld. Deze onderzoekt de situatie in het desbetreffende land; bij meerderheidsstem kan hij aanbevelingen doen om de schade-veroorzakende gevolgen van de in te voeren kwantitatieve restricties te verminderen. Ook kunnen deze aanbevelingen voorstellen inhouden inzake hulpverlening aan het in moeilijkheden verkerende land. Duurt de betalingsbalanssituatie langer dan 18 maanden dan kan de Raad bij meerderheidsstem besluiten tot het aanwenden van „special procedures”, ten einde het effect van de beschermende maatregelen door het in moeilijkheden verkerende land te verzachten. Al die tijd is het desbetreffende land dus vrij kwantitatieve restricties in te voeren. Eerst wanneer zijn betalingsbalanssituatie verbeterd, moet het voorstellen aan de Raad doen, inhoudende het alsnog nakomen van zijn verplichtingen uit hoofde van de Conventie tot verrui-

¹⁾ Het eerste gedeelte van dit artikel werd gepubliceerd in „E.-S.B.” van 23 maart 1960.

ming van de contingenten. Is de Raad met deze voorstellen niet tevreden, dan kan hij bij meerderheidsstem de Lid-Staat alternatieve maatregelen aanbevelen.

Moeilijkheden in speciale sectoren.

Wanneer zich in een speciale sector of in een bepaalde streek van een Lid-Staat een aanzienlijke stijging der werkloosheid voordoet, als gevolg van een daling van de vraag, veroorzaakt door toenemende concurrentie door een andere Lid-Staat, dan mag krachtens art. 20 van de Conventie het gedupeerde lid door middel van kwantitatieve restricties de invoer van het desbetreffende produkt uit de Associatie beperken tot het niveau gelijk aan het gemiddelde der laatste 12 maanden. Deze beschermende maatregel mag hoogstens 18 maanden duren. Wanneer het gedupeerde land de bescherming daarna nog wil voortzetten, of wanneer het op andere wijze (tarifaire!) zijn in moeilijkheden verkerende sector of streek wil beschermen, dan is hiervoor eerst een Raadsbesluit bij meerderheidsstem nodig.

Ook in deze regeling is de autonomie van de Lid-Staten opvallend groot. Eerst na een periode van 18 maanden is een autorisatie tot het weder invoeren van kwantitatieve restricties door de Raad vereist. Anders is dit ten aanzien van eventueel toe te passen tariefmaatregelen. Wanneer een Lid-Staat constateert, dat toepassing van de bepalingen inzake de afschaffing van tarieven en fiscale rechten zou leiden tot stijging der werkloosheid in een bepaalde sector of in een bepaalde streek dan kan de Raad bij meerderheidsstem dit Lid machtigen in andere mate de tarieven af te breken dan is voorgeschreven in de Conventie. Hierbij wordt evenwel als voorwaarde gesteld, dat ondanks de toegestane dispensatie de eindtermijn voor de volledige afbraak der rechten gehandhaafd wordt.

Concurrentieregime.

De doelstelling van de geschetste afbraak van tarieven en kwantitatieve restricties is de totstandkoming van een vrije markt binnen het gebied van de Associatie. Hiervan zou evenwel nauwelijks kunnen worden gesproken, indien de door de afbraak van handelsbelemmeringen gecreëerde vrijere concurrentie zou worden beperkt of vervalst door monopolistische gedragingen van de marktpartijen. Een volledige afschaffing van douanerechten en kwantitatieve restricties lijkt uitgesloten, indien niet tegelijkertijd garanties worden gegeven tegen het vervalsen van de mededinging door kartels, dumping, staatsubsidies en andere monopoliepraktijken. In een vrije, geïntegreerde markt is een effectief concurrentieregime een noodzakelijk complement van de afbraak van handelsbelemmeringen.

Mededingingsregels voor de ondernemingen.

Art. 15 van de Conventie van Stockholm bepaalt, dat de volgende gedragingen — voor zover zij de voordelen te verwachten van de afschaffing van handelsbelemmeringen tegengaan — onverenigbaar zijn met de Conventie:

a) overeenkomsten tussen ondernemingen, besluiten van ondernemersverenigingen en gezamenlijke handelingen, waarvan het voornaamste doel is de concurrentie binnen de Associatie te beperken of te vervalsen;

b) handelingen, waardoor een of meer ondernemingen misbruik maken van een machtspositie op de binnenmarkt van de Associatie.

Deze gedragingen mogen door het gedupeerde land onvrijd aan de Raad worden gemeld ingevolge de algemene klachtenprocedure krachtens art. 31 van de Conventie.

HET
VERTROUWEN
IN ONS
GROEIDE IN 1959
MET
f. 118 MILLIOEN

ROTTERDAMSCH
BELEGGINGSCONSORTIUM N.V.

ROBECO

BLAAK 10 ROTTERDAM

(Advertentie)

Op grond van een onderzoek door de Raad en aan de hand van een rapport opgesteld door een onderzoekcomité aan de Raad bij meerderheidsstem aanbevelingen richten aan de Lid-Staat, tegen wie de klacht was gericht. In bepaalde gevallen kan de Raad overgaan tot publikatie van een rapport over de relevante omstandigheden van de geconstateerde gedraging. Wordt de door de Raad gedane aanbeveling door de desbetreffende Lid-Staat niet opgevolgd, dan kan de Raad bij meerderheidsstem de klagende Lid-Staat machtigen bepaalde verplichtingen uit hoofde van de Conventie ten opzichte van het halsstarrige Lid niet na te komen.

In het licht van de verkregen ervaring zal de Raad vóór 31 december 1964 nagaan, of nog aanvullende regelingen nodig zijn betrekking hebbend op de definiëring van de, de concurrentie vervalsende, gedragingen, de methoden en de procedures voor onderzoek.

Voorshands volstaat het concurrentieregime van de Associatie derhalve met een consultatie- en klachtenprocedure; ook zijn, zoals in het kader van het Verdrag van Rome is bepaald (art. 85, lid 2), de verboden overeenkomsten niet van rechtswege nietig. De maatregelen, welke krachtens de Conventie van Stockholm tegen de, de mededinging vervalsende, gedragingen van ondernemingen kunnen worden getroffen, dragen zuiver het karakter van retorsie maatregelen. Immers, krachtens de in de Conventie neergelegde regeling zal bij niet-opvolging van door de Raad gedane aanbevelingen het door concurrentie vervalsende gedragingen gedupeerde land tot niet-nakoming van bepaalde gedragsverplichtingen kunnen worden gemachtigd.

In verband hiermede is het niet uitgesloten, dat door een beroep te doen op inbreuk op de concurrentieregels de vrijheid van het ruilverkeer in het gebied van de Associatie zal kunnen worden geschaad, zonder dat het euvel van de concurrentievervalsing zelf uit de wereld wordt geholpen. In hoeverre het concurrentieregime van de Vrijhandelsassociatie werkelijk effectief zal zijn, dient derhalve nog te worden afgewacht.

Steunmaatregelen van de Staten.

Eenzelfde regeling is getroffen ten aanzien van de steunmaatregelen van de Staten. Art. 13 van de Conventie verbiedt een aantal met name genoemde steunmaatregelen bij export van goederen naar andere Lid-Staten, alsmede iedere vorm van steun, waarvan het voornaamste doel is de van de afbraak van de handelsbelemmeringen te verwachten voordelen te frustreren. Bij meerderheidsstem kan de Raad iedere Lid-Staat machtigen de verplichtingen voortvloeiend uit de Conventie ten opzichte van de steunverlenende Staat op te schorten.

Aangezien in de Associatie een onafhankelijke Executie-

ve ontbreekt — zulks in tegenstelling tot de Gemeenschap, waar de Europese Commissie krachtens het Verdrag van Rome in het bijzonder ten aanzien van de interpretatie en de afschaffing van de steunmaatregelen een belangrijke taak is toebedeeld — moest de Conventie wel het rigoureuze systeem van sanctie door middel van opschorting van verdragsverplichtingen ten detrimente van het steunende land volgen.

Landbouwpolitiek.

Rekening houdend met de eigen aard van de landbouw bepaalt de Conventie van Stockholm, dat de regelingen voor de totstandkoming van de Vrijhandelsassociatie niet van toepassing zijn op de landbouwproducten, op vis en op enkele andere producten van de zee. Een uitzondering op deze regel vormen de bepalingen van de Conventie betreffende de gedumpte en gesubsidieerde importen, krachtens welke iedere Lid-Staat wordt gemachtigd autonoom de binnen het raam van zijn internationale verplichtingen toegestane maatregelen tegen dumping te treffen. Voorts bepaalt art. 24 van de Conventie, dat de Lid-Staten geen schade mogen veroorzaken aan de belangen van andere Lid-Staten door middel van subsidies op landbouwproducten, ten gevolge waarvan de export naar die Lid-Staten zou stijgen.

Wezenlijk voor de landbouwregeling krachtens de Conventie van Stockholm is de uitsluiting van landbouwproducten uit het algemene systeem van afbraak der handelsbelemmeringen binnen de Associatie. Door deze uitsluiting is aan de problemen reeds, welke zich tussen de Zes en de Zeven heeft geplaatst, een fundamenteel vraagstuk toegevoegd. Weliswaar schrijft de Conventie voor (art. 23), dat de tarifaire bepalingen van de tussen Lid-Staten gesloten en nog te sluiten bilaterale agrarische akkoorden non-discriminatoir ten opzichte van de andere Lid-Staten moeten worden toegepast, een eindtermijn voor deze tariefregelingen is echter niet voorgeschreven. In het algemeen kent de Conventie van Stockholm geen multilaterale regeling voor de totstandkoming van een vrije markt voor landbouwproducten; deze producten delen niet in de „area tariff treatment”.

Alhoewel deze uitsluiting op zichzelf begrijpelijk is — het Verenigd Koninkrijk zou tegenover zijn Common Wealth-partners het prijsgeven van hun preferentiële afzetpositie op de Britse markt niet gaarne verdedigen — kan niettemin de vraag worden gesteld, of door de uitsluiting van landbouwproducten uit het algemene systeem der Associatie, de Conventie van Stockholm niet in strijd komt met de desbetreffende bepalingen van het G.A.T.T., welke voorschrijven dat binnen een vrijhandelszone de handelsbelemmeringen moeten worden opgeruimd voor het „wezenlijke” van het ruilverkeer. Op de in het najaar te houden G.A.T.T.-conferentie zal dit punt ongetwijfeld aan de orde komen.

Economische en financiële politiek.

Het Verdrag van Rome kent een aantal bepalingen, welke de coördinatie van de door de leden te voeren conjunctuur- en monetaire politiek regelen. Zo bepaalt — om een enkel voorbeeld te noemen — art. 107 van het Verdrag van Rome, dat iedere Lid-Staat zijn wisselkoerspolitiek moet behandelen als een aangelegenheid van gemeenschappelijk belang, terwijl art. 105 voorziet in de instelling van een Monetair

Comité met het oogmerk de coördinatie van het monetaire beleid der Lid-Staten te bevorderen. Kort samengevat, de ondertekenaars van het Verdrag van Rome beschouwen de te voeren economische en financiële politiek als een aangelegenheid van gemeenschappelijk belang.

De Conventie van Stockholm (art. 30) volstaat evenwel met de intentieverklaring, dat de economische en financiële politiek door de Lid-Staten zodanig zal worden gevoerd, dat hierdoor de doelstellingen van de Associatie zullen worden bevorderd. Van de opvatting, dat deze politiek moet worden gezien als een zaak van gemeenschappelijk belang, is geen sprake. Slechts is voorgeschreven, dat de Lid-Staten periodiek over alle aspecten van deze politiek van gedachten zullen wisselen. Daarbij frappeert het, dat de aanbevelingen, welke de Raad inzake de te voeren economische en financiële politiek aan de Lid-Staten mag doen, bij unanimiteit moeten worden vastgesteld. Een krachtige, gemeenschappelijke economische en financiële politiek door de Vrijhandelsassociatie behoeft derhalve niet te worden verwacht.

Institutionele opzet.

Over het geheel genomen is de institutionele opzet van de Associatie zwak. Een onafhankelijk lichaam, zoals de Europese Commissie van de E.E.G., met een eigen beslissingsbevoegdheid, die waakt over de toepassing van het Verdrag en die aanbevelingen en voorstellen formuleert aan de Raad van Ministers, ontbreekt. Eigenlijk kent de Associatie als enige, gemeenschappelijke instelling, de Raad, die comités en groepen in het leven kan roepen naar gelang daaraan behoefte is.

In dit verband zij er op gewezen, dat de Europese Vrijhandelsassociatie — anders dan de Gemeenschap der Zes — niet op een politieke gedachte berust; de Associatie streeft niet de politieke integratie van de Zeven na. Mede daardoor was er geen noodzaak krachtige instellingen te scheppen, welke een evenwicht zouden brengen tussen de nationale en de gemeenschapselementen. Een Assemblee, bestaande uit volksvertegenwoordigers van de in de Associatie samenwerkende landen, kent de Conventie van Stockholm niet; in instituten, waarvan de mogelijkheid tot verdere politieke ontwikkeling is opengelaten, heeft de Conventie niet voorzien.

De zwakke institutionele opzet van de Europese Vrijhandelsassociatie vindt zijn weerslag in het feit, dat het afbraakritme der tarieven een relatief star en mechanisch karakter draagt; bij afwezigheid van krachtige supranationale instituten en bij grotere autonomie der Lid-Staten moet uiteraard in meerdere mate in het verdragsmechanisme een garantie worden gevonden voor de verwezenlijking der gemeenschappelijke doelstellingen.

Daarnaast wordt de afwezigheid van deze instituten gemanifesteerd door het feit, dat in bepaalde gevallen, ter uitvoering van de verplichtingen uit hoofde van de Conventie, de Raad bij meerderheidsstem tot het nemen van pressiemaatregelen kan machtigen. Zo is de veelvuldige verwijzing in de Conventie naar de algemene klachtenprocedure van art. 31, op grond waarvan de Raad bij meer-

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

derheidsstem het klagende en gedupeerde Lid kan machtigen tot het treffen van retorsiemaatregelen, een natuurlijk gevolg van de afwezigheid in de Associatie van een Hof van Justitie, dat tot taak heeft de eerbiediging van het recht bij de uitlegging en de toepassing van het Verdrag te verzekeren. Het beslissen bij meerderheidsstem — juist in de gevallen, waarin de belangen der Lid-Staten van tegengestelde aard zijn — is bij afwezigheid van sterke, onafhan-

Koffie-overvloed in Brazilië

De thans sedert vijf maanden van kracht zijnde Internationale Koffie Overeenkomst heeft tot dusverre een zekere stabiliteit in de prijzen gebracht. Deze overeenkomst heeft echter geen oplossing kunnen brengen voor het vraagstuk van de overproductie. Gedurende de laatste paar jaren is het wereldkoffie-overschot gestadig toegenomen, terwijl de thans binnenkomende Braziliaanse oogst groter is dan ooit tevoren. Het overschot is hoofdzakelijk te wijten aan de grote koffie-aanplant in Brazilië in het begin van het afgelopen decennium toen er een hausse was op de wereldmarkt. Doordat de Braziliaanse Regering de laatste twee jaren minstens 40 pCt. van de oogst heeft opgekocht tegen prijzen die boven het wereldmarktprijspeil lagen, vinden nog steeds nieuwe aanplantingen plaats.

De Braziliaanse exporteurs zijn verplicht hun koffie te verkopen tegen door het Instituto Brasileiro do Cafe vastgestelde prijzen en de ontvangen buitenlandse valuta aan dit lichaam te verkopen tegen de koers van 76 cruzeiro voor één dollar. Dit lichaam verkoopt de buitenlandse valuta aan importeurs tegen koersen variërend van 150 tot 500 cruzeiros per dollar en met de aldus gemaakte winst financiert het de voorraden, aldus „The Financial Times” van 2 maart jl.

Het systeem van vastgestelde prijzen geldt echter alleen voor koffie van de lopende oogst. Daarom heeft Brazilië voor partijen van oude oogsten de laatste anderhalf jaar speciale contracten gesloten met grote fabrikanten van oploskoffie. Deze overjarige Braziliaanse koffie wordt tegen een iets lagere prijs aangeboden dan de Afrikaanse Robustakoffie, welke voordien door bedoelde afnemers werden gebruikt. Mede door de druk van deze Braziliaanse concurrentie hebben ook de Afrikaanse producenten zich aangesloten bij de Internationale Koffie Overeenkomst; dit heeft de Brazilianen echter niet weerhouden van hun agressieve verkooppolitiek.

Ofschoon de koffieprijzen de laatste maanden tamelijk stabiel waren, ziet het er — aldus „The Financial Times” — niet naar uit dat, met een geschatte oogst in Brazilië van ca. 42 mln. balen en een voorraad van ca. 40 mln. balen tegen het einde van het seizoen, Brazilië dicht bij de oplossing van zijn koffievragestuk is.

kelijke instituties noodzakelijk en verschaft daarmee aan de Associatie in zeker opzicht een boven-nationaal gezag.

Slotopmerking.

De economische filosofie, ten grondslag liggend aan de Europese Vrijhandelsassociatie kan worden weergegeven met: het streven naar „free trade” bij een minimum aan verplichtingen. Bovenaan op de ranglijst der economische desiderata plaatst de Conventie van Stockholm het bevorderen van de afschaffing van handelsbelemmeringen, zondër dat bepaalde prealabele condities zijn vervuld. Daardoor verschilt de filosofie van de Zeven wezenlijk van die van de Zes, zowel uit een negatief als uit een positief standpunt.

In negatieve zin, omdat de doelstelling van de economische politiek van de Zes niet volkomen gedekt wordt door het verhogen van het handelsvolume door middel van een liberale handelspolitiek: eerder dan om de opheffing van handelsbelemmeringen gaat het bij hen om de vergroting van de economische activiteit. Uiteraard moet men daartoe de beschikking hebben over een ruim en koopkrachtig afzetgebied; in het algemeen is een zich uitbreidende internationale handel een normale consequentie van de toename der produktie. Maar de afbraak der handelsbelemmeringen is een conditie, niet de doelstelling van de grotere markt van de Zes. Met het afbreken der handelsbelemmeringen alleen kan derhalve niet worden volstaan.

In positieve zin omdat alvorens in het kader van het Verdrag van Rome tot volledige afbraak der handelsbelemmeringen kan worden overgegaan, een aantal voorwaarden op het gebied van de concurrentie tussen de partners dient te worden vervuld. En dat is nauwelijks het geval in het kader van de Conventie. Nog afgezien van de omstandigheid, dat geen voorzieningen zijn getroffen aangaande een zekere mate van aanpassing der arbeidskosten in de Lid-Staten, ontbreekt extern een evenwicht in de concurrentieverhoudingen doordat niet is voorzien in een harmonisatie der buitentarieven. De ter voorkoming van „deflections of trade” geformuleerde origineregels — hoe liberaal deze ook mogen zijn en worden toegepast — kunnen niet anders dan beperkend werken op de vrije circulatie van het goederenverkeer binnen het gebied van de Associatie. Merkwaardigerwijze impliceert de liberale economische filosofie van de Zeven derhalve een geringere mate van vrijheid in het onderlinge handelsverkeer.

Dezelfde paradoxale situatie doet zich in formele zin voor. Als regel tracht de Conventie de problemen, waarvoor de Vrijhandelsassociatie zich ziet gesteld, op te lossen onder handhaving van een zo groot mogelijke autonomie van haar leden. Ook dit heeft echter haar keerzijde. De autonomie van de Lid-Staten is immers niet alleen groot bij het uitvoeren van de verplichtingen, voortvloeiend uit de Conventie; eveneens is dit het geval bij het zichzelf beschermen tegen inbreuk op deze verplichtingen door de andere Lid-Staten. Ten nauwste hangt hiermede samen het feit, dat in een groot aantal gevallen, waarin een Lid-Staat door de grote autonomie der andere Lid-Staten zou kunnen worden bedreigd, de Raad met bij meerderheidsstem vast te stellen tegenmaatregelen het gedupeerde Lid te hulp kan komen. Ook hier blijkt, dat de grotere mate van vrijheid, welke de Lid-Staten binnen de Associatie is gelaten, als het ware uit zichzelf tot beperkingen van deze vrijheid kan oproepen.

Brussel.

Drs. A. KOUWENHOVEN.

Overheid en evenwichtige economische groei

Over dit onderwerp hield Prof. Dr. J. Pen (R. U., Groningen) een inleiding op de tiende economenlanddag te Deventer. Als discussieleider trad op Prof. Dr. Th. L. M. Thurlings (L. H., Wageningen). Debaters waren Prof. Dr. H. W. J. Bosman (K.E.H.S., Tilburg) en Prof. Dr. J. E. Andriessen (G. U., Amsterdam).

Volgens Prof. Pen is er maar één ding dat in ons huidige tijdsbestel terzake doet en dat is de economische groei. Deze groei neemt steeds meer een centrale plaats in de economische theorie in. Het zou echter onjuist zijn te veronderstellen, dat de economische groei een louter theoretisch probleem is. Uit politiek oogpunt is de economische groei minstens even belangrijk, zo niet belangrijker. Hiervoor haalde spreker onder andere de volgende argumenten aan. Het welvaartsgevoel van een gemeenschap wordt meer veroorzaakt door de toename van haar welvaart dan door het peil, waarop deze welvaart zich bevindt. Vandaar een algemene wens tot welvaartsverhoging ook in landen waar zij absoluut gezien een reeds bevredigende hoogte heeft bereikt.

Een toenemende vrees voor stagnatie en depressie doet uitzien naar middelen om deze te voorkomen. Het is bekend dat een zich ontwikkelende economie in haar expansie een grotere schokvastheid bezit tegen depressieve invloeden. Vandaar de politieke belangrijkheid van de economische groei. Verder wees spreker in dit verband op de noden der onderontwikkelde gebieden, waar niet alleen uit sociale, maar ook uit politieke overwegingen hulp geboden moet worden. In deze gebieden doen zich dan automatisch problemen voor, welke de aldaar aanvangende economische groei veroorzaakt. Ten slotte is de Russische houding en de steeds weerkerende koude oorlog in dit opzicht van belang. Het zal nodig zijn op korte termijn de groei-problemen onder de knie te krijgen.

Terugkerend tot het theoretisch aspect onderscheidt spreker in de veelheid van vooral recente literatuur omtrent de economische groei een drietal scholen, te weten: de brede of romantische school, de vicieuze cirkel-school en de neo-keynesiaanse school.

De eerste is vooral geïnspireerd door de historische school. Zij ziet de problemen van de economische groei niet als zuiver economisch. Filosofie, sociologie en psychologie spelen in hun benaderingswijze een voorname rol. Zij hebben over het algemeen een pessimistische kijk op de economische ontwikkeling. Zij zien daarenboven nog een aantal onbekende, mysterieuze factoren hun invloed op de groei uitoefenen, waardoor zij niet tot een duidelijk inzicht in de problematiek kunnen komen. Prof. Brand uit Leiden is hier te lande een exponent van deze school.

De tweede school steunt op een cirkelredenering. Zij gaat er bij haar stellingen vanuit, dat een land arm blijft, als het arm is. Het is zelfs zo, dat, als de welvaartstoename te gering is, het eindresultaat een lagere welvaart te zien geeft dan voorheen. Daarom moet bij de ingangzetting van de economische groei met een zekere drempelwaarde van de eerste impuls gerekend worden om een averechtse uitwerking te voorkomen.

De derde school heeft de theorie van Keynes op het

Tiende Economenlanddag op 26 maart 1960

's Middags mocht de voorzitter van de Contact-Commissie van Academisch Gevormde Economen, Drs. A. Wattel; ruim 300 economen welkom heten in de gehoorzaal van de Stadschouwburg te Deventer. In zijn kort openingswoord memoreerde hij, dat een onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen opgestelde prognose tot 1980 een tekort aan economen aangeeft, hetgeen als zodanig voor de maatschappelijke positie der economen verheugend mag worden genoemd.

Minder gelukkig achtte de voorzitter het in een recent wetsontwerp opgenomen voorstel tot invoering van de magistertitel voor doctorandi, niet meesters of ingenieurs. De vergadering bevestigde haar instemming met het voorstel van de Contact-Commissie, het navolgende telegram te verzenden.

Aan de Minister van Onderwijs,
Kunsten en Wetenschappen
te 's Gravenhage.

Excellentie,

De Economen, afgestudeerden van alle Nederlandse Universiteiten en Hogescholen, in vergadering bijeen tijdens de tiende landdag te Deventer op 26 maart 1960, kennis genomen hebbende van de door Uwe Excellentie voorgestelde regeling van de titulatuur voor hen die met goed gevolg een doctoraal examen hebben afgelegd en niet de titel van Meester of Ingenieur verwerven, waarbij voor betrokkenen de beschermde titel van Magister wordt voorgesteld, berichten Uwe Excellentie, dat bij betrokkenen overwegende bezwaren bestaan tegen de invoering van de titel Magister en verwijzen Uwe Excellentie voorhands naar het standpunt van de Contact-Commissie neergelegd in een brief aan Uwe Excellentie gedateerd 9 september 1957.

A. Wattel, voorzitter
K. E. Krolis, secretaris

stuk der economische groei aangevuld. Keynes kende geen economische groei in zijn theorie. Er waren wel investeringen, maar aangezien de arbeidsproductiviteit geen stijging vertoonde, kon de economie wel absoluut, maar niet relatief groeien. Bekende aanvullingen zijn geleverd door R. F. Harrod¹⁾ en E. D. Domar²⁾. Zij hebben daarbij verschillende formules ontwikkeld. Hun grootste probleem was het smoren van de groei in de afzetmoeilijkheden, die ontstonden bij snelle toename van de productie. Overigens gebruikt Harrod een terminologie welke verwarring moet wekken. De maximaal

¹⁾ Zie: R. F. Harrod: Towards a dynamic economics, MacMillan, Londen 1948.

²⁾ Zie: E. D. Domar: Essays in the theory of economic growth. Oxford University Press, New York 1957.

mogelijke economische groei noemt hij de natuurlijke groei. Deze groei komt echter natuurlijk niet voor. De groei, welke mogelijk is bij volledige bezetting van het produktie-apparaat, heet bij hem de gegarandeerde groei. Niets is echter minder gegarandeerd dan de vooronderstellingen van de gegarandeerde groei.

Dat de neo-keynesianen de moeilijkheden nog niet alle onder de knie hebben, vooral niet waar het de evenwichtige groei betreft, blijkt reeds uit de titel van het werk van D. Hamberg: *Economic growth and instability*. Verder bevinden zich onder hen ook aanhangers met een meer pessimistische kijk. Van belang zijn daarbij de meningen van Joan Robinson³⁾ en K. K. Kurihara⁴⁾.

Volgens Prof. Pen is de consumptiefunctie niet zo simpel als Harrod en Domar zeggen. De toeneming van het nationaal inkomen wordt namelijk niet bespaard, maar integendeel tweemaal uitgegeven. Dit is micro-economisch stellig juist! Hierbij moeten we vooral denken aan de invloed van de zgn. demonstratie-effecten, bijv. het kopen van een auto, omdat de burenen dat ook doen. Dan moet de invloed van de pressiegroepen niet onderschat worden, denk aan het streven naar salarisverhogingen.

Een ander punt wat in de praktijk afwijkt van de theorie is het feit, dat de autonome investeringen niet min of meer constant zijn, maar dat zij wel degelijk beïnvloed worden door het groeitempo van de economie. Het schijnt, dat in een tijd van welvaart meer uitvindingen gedaan worden. Wellicht is dit één der mysterieuze factoren van de romantici.

Hierna komt spreker tot het eigenlijke gespreksthema van de bijeenkomst, namelijk de invloed van de Overheid op de economische groei en haar taak bij het in goede banen leiden van die groei. Allerwege ziet men in de hoogconjunctuur de budgetten van de Overheid stijgen. Dit in tegenstelling tot de leer van de „functional finance”, waarvan Prof. Pen in alle opzichten een groot voorstander is. Deze „functional finance” is echter niet gemakkelijk te voeren. Hierop zijn allerlei politieke overwegingen van invloed. Aan het niet juist functioneren van het bedoelde systeem zitten echter ook voordelen, daar de Overheid doorgaat met investeren, waardoor zij de smoeffecten wegneemt wegens afzetmoeilijkheden. De kringloopregulering door de Overheid, welke van zo groot belang is, wordt echter niet door de groeiproblemen beïnvloed, dit in tegenstelling tot de mening van vele anderen. De Overheid kan optredend op de juiste wijze de wet van Say, min of meer actueel maken. Het enige wat de welvaartstoename kan doen mislukken en de economische groei kan doen stagneren is een te snelle bevolkingsgroei. Op dit punt is Prof. Pen zeer pessimistisch en ziet hij een grote technologische werkloosheid ontstaan. Oplossingen daarvoor zijn bijna niet aanwezig.

De rol van de Overheid is dus gelegen in het mogelijk maken van een evenwichtige groei. Het accent hierbij blijft op de groei liggen, zodat een onevenwichtige groei acceptabeler is dan een evenwichtige stilstand. Hierbij dient de Overheid acht te slaan op zeven belangrijke factoren:

1. evenwichtige betalingsbalans;
2. volledige werkgelegenheid;
3. stabiele prijzen;
4. aanvaardbare inkomensverdeling;
5. juiste verhouding in de arbeidsverdeling;
6. juiste verhouding tussen de geografische gebieden;
7. juiste verhouding tussen publieke en private produktie.

Ter verduidelijking van zijn opvattingen gaat de spreker dan in op de volgende drie onderwerpen: in de eerste plaats zal hij de verschillende aspecten, welke aan de overheidsinvesteringen eigen zijn behandelen, daarna zal de verhouding tussen investeringen en consumptie of zo men wel tussen structuur- en conjunctuurproblemen aan de orde komen en ten slotte zal spreker zijn visie geven op de invloed welke een nivellering van de inkomens heeft op de economische groei.

Men zou de investeringen van de Overheid, wat overigens nooit gebeurt, ook kunnen beschouwen in een omgekeerd Marxistische zin. Daarbij zou dan het socialisme vooraf gaan aan het kapitalisme. Het is immers noodzakelijk eerst een gunstig economisch groeiklimaat voor de particuliere investeringen te scheppen. Particulieren plegen alleen dan te investeren, als zij er beter van worden. De Overheid heeft dan de taak het goede voorbeeld te geven. De Overheid is daarenboven verantwoordelijk voor complementaire voorzieningen. Spreker behandelt dan aan de hand van een artikel van de heer Becker uit Arnhem in een der laatste nummers van „E.-S.B.” de voorzieningen, welke de Overheid moet treffen ten behoeve van het snel toenemend aantal automobielen. Spreker voorzagt naast de aanleg van wegen en bruggen, de noodzakelijkheid van grote uitbreiding van het politie-apparaat en de diverse G.G.D.'s. Hierbij speelt, zoals spreker reeds eerder opmerkte, het demonstratie-effect een zeer grote rol. Dit heeft meer invloed dan een inkomensverhoging of een welvaartsvermeerdering op zich zelf. Galbraith geeft in zijn boek: „The affluent society” vele voorbeelden van wanverhoudingen in een maatschappij met een snelle economische groei. Zo hebben wij in Nederland geen rekening gehouden met het feit, dat welvaartstoename een betere gebitsverzorging meebrengt, dus een grotere vraag naar tandartsen. De hoger onderwijsinstellingen zijn daarop niet berekend, vandaar de numerus clausus voor de tandartsopleiding.

Een volledige beheersing van de groeiproblematiek door de Overheid achtte spreker welhaast onmogelijk, doch hij meende dat de voornaamste taak van de Overheid lag in het voorkomen van een neergang in de economie of van een vermindering van het groeitempo en wel door tijdig overheidsinvesteringen te doen plaatsvinden. In dit verband wees spreker op de grote verantwoordelijkheid van de Overheid op het terrein van de research. De technologisch wetenschappelijke research is zeer uitgebreid. Het zuiver wetenschappelijk onderzoek dient vrijwel geheel door de Overheid te geschieden. De opleiding van researchmensen door de Overheid moet plaatsvinden op basis van echt speurwerk. Onderwijs en onderzoek moeten geheel met elkaar vervlochten zijn. Naar de mening van Prof. Pen wordt in Nederland een te gering gedeelte van het nationaal inkomen aan research besteed, zeker in verhouding tot de Verenigde Staten (resp. ongeveer 2 pCt. en ruim 4 pCt.). Wordt er namelijk weinig aan research gedaan, dan is er weinig

³⁾ Zie o.a.: Joan Robinson: *Collected economic papers*, Blackwell, Oxford 1951.

⁴⁾ Zie: K. K. Kurihara: *The Keynesian theory of economic development*, Allen and Unwin, Londen 1959.

voortgang door gebrek aan intellect. Men geraakt dan al snel in een cirkel.

Verder is het voor de Overheid van belang om naast de evenwichtige ontwikkeling van de bedrijfstakken, welke primair geacht moet worden, zorg te dragen voor een gelijkmatige geografische ontwikkeling. Scheve situaties leiden in dezen altijd tot onontgonnen potenties. De overheidsinvesteringen moeten daarom worden gespreid. De zich daarbij voordoende praktische moeilijkheden zijn heus niet onoplosbaar. De Overheid mag geen achtergebleven gebieden tolereren, zij moet onontwikkelde potenties activeren.

Ten aanzien van de verhouding consumptie versus investeringen wijst spreker erop, dat men tegenwoordig toch wel andere ideeën heeft over het verband tussen consumptie en investeringen. De afzet, dus de consumptie, beïnvloedt de investeringen, of eigenlijk de investeringen reageren op de groei van de afzet. In de Westerse economieën geldt, dat hoe groter de consumptie is, hoe groter de investeringen zullen zijn. De consumptie gaat niet ten koste van de investeringen. Bij overbesteding, die in ons loonproces altijd dreigt, moet de Overheid een en ander afdempen, doch daarbij de groei niet hinderen, maar bevorderen. Daarom zal een afremming van de overbesteding plaats moeten vinden aan de kant van de consumptie, dan blijft er ruimte voor investering.

Investeringen zijn en blijven belangrijk, omdat de arbeidsproductiviteit niet stabiel is, maar met de economische groei meegroeit. Er komt altijd meer uit, dan de ambtenaren berekenen! Daarom de groei altijd bevorderen. Abrupte inmenging van de Overheid door bestedingsbeperking heeft een slechte invloed op het groeiproces. De Overheid zal in haar politiek dus die factoren stimuleren, die een gezonde groei mogelijk maken. Moet de besteding beperkt worden, dan aan de consumptiezijde. De investeringen moeten doorgaan. Hierbij dient weerstand geboden te worden aan pressiegroepen, die eigen inkomensvergroting op het oog hebben. Naar de mening van Prof. Pen is het tarief van de inkomstenbelasting zeker niet te hoog. Hoewel het hoger is dan ooit te voren is de economische groei eveneens ongelijke. In dit verband wees spreker op het belang van een blijvende en regelmatige investeringsaftrek. Het afschaffen daarvan zou funest kunnen zijn.

Als derde belangrijke overweging wees Prof. Pen op de onjuistheid van de stelling als zou een ongelijkmatige inkomensverdeling gunstig zijn, omdat de besparingen dan hoog zouden zijn. Afgezien van het feit, dat spreker in elk geval een tegenstander van een ongelijkmatige inkomensverdeling is, zijn niet de besparingen, maar de investeringen het belangrijkste. We hebben gezien, dat deze investeringen eerder reageren op grote consumptie dan op grote besparingen. Een gelijkmatige inkomensverdeling geeft een brede en stabiele consumptie. Zoals we hiervoor zagen kan de Overheid deze consumptie beter reguleren dan de consumptie van de hogere inkomensgroepen. Massaconsumptie is dus belangrijk. Kan namelijk de consumptie niet beïnvloed worden, dan zullen de investeringen gereguleerd moeten worden. Men raakt dan van de wal in de sloot. Bovendien zijn de belangrijkste investeringen die in de mens. Het intellect moet vergroot worden. Elke soort onderwijs moet voor iedereen en dus eveneens voor de

lagere inkomens mogelijk zijn. Een ieder moet investeren in zijn kinderen en hoewel spreker het huidige beuzenstelsel zeer apprecieert, ziet hij liever, dat het elkeen uit eigen inkomens mogelijk is het onderwijs van zijn kinderen te bekostigen.

Het monetaire evenwicht, dat voor anderen zo belangrijk is, ziet Prof. Pen slechts als de maatstaf die de snelheid bepaalt, waarmede de inkomensnivellering kan worden doorgevoerd. Na een korte recapitulatie van het besprokene roept Prof. Pen de aanwezige economen op een nieuwe pressiegroep op te richten om de economische groei te stimuleren. Hij doet dit met de uitroep: „Economen aller richtingen verenigt U!”

Na de pauze sprak eerst de heer Mr. N. Bolkestein, burgemeester van Deventer, een kort welkomstwoord tot de vergadering en gaf naar aanleiding van de inleiding zijn visie als gemeentebestuurder, die in de praktijk de groei moet bevorderen.

De eerste debater, Prof. Bosman, plaatste Prof. Pen in de romantische school en wees er hierbij op, dat de moderne kwantitatieve benadering weliswaar grote voordelen heeft, maar dat sociologische en psychologische factoren, welke van land tot land kunnen verschillen van zeer groot belang zijn bij de analyse van de groei-problematiek.

Vanzelfsprekend nam Prof. Bosman stelling tegen de opvattingen van de inleider ten aanzien van de grote bevolkingsgroei. Deze groei bevat in zich zekere stimulerings-effecten. Bovendien zou ook binnen-Europese emigratie wellicht een oplossing kunnen geven. Beperking van de bevolkingsgroei zou consumptiedaling te zien geven! Spreker vroeg zich voorts af, of men deze bevolkingsgroei in concreto wel kon beïnvloeden.

Het zoeken van mogelijkheden tot bestedingsbeperking in de consumptiesfeer kan Prof. Bosman niet als sociaal kwalificeren. Hij zag het liever anders.

De handhaving van de investeringsaftrek onder alle omstandigheden teneinde de economische groei voortgang te doen vinden, noemde spreker op zijn minst kwestieus. Naar zijn mening blijven er dan te weinig instrumenten ten behoeve van de conjunctuurpolitiek over. Juist omdat de ondernemer vaak zo abrupt reageert, moet een grote set van instrumenten beschikbaar zijn om te kunnen bijregelen.

Omtrent de voorgestelde gelijkmatige inkomensverdeling vraagt Prof. Bosman hoe de inleider zich deze nivellering denkt. Vroeger heeft Prof. Pen als mogelijkheid gewezen op extra toeslagen in de dure tijd van de opvoeding der kinderen. Welke gerichte politiek denkt hij nu te moeten voeren?

Volgens Prof. Bosman is niet de economische groei het belangrijkste. Vele factoren zijn zeker zo belangrijk, bijv. monetair evenwicht, welvaartstoename. Ook al zou een zekere mate van inflatie de groei bevorderen, moeten we dit dan toelaten?

De tweede debater, Prof. Andriessen, gaf — overigens op een enigszins verwarrende wijze — een eigen visie op de theorie van Keynes en behandelde daarbij de gevallen van relatieve kapitaalovervloed en kapitaalttekort. Hij wees bij de bespreking van het laatste geval ook op het belang van diepte-investering naast breedte-investering (de normale oplossing bij kapitaalttekort), omdat, wanneer kapitaal-intensief geproduceerd wordt, de concurrentiepositie aanmerkelijk beter is.

In Nederland zijn veel investeringen nodig, omdat het welvaartspeil laag is. De Overheid heeft daarbij een bepaald gedeelte voor haar rekening te nemen (6 pCt. van het nationaal inkomen volgens spreker). Ten aanzien van deze overheidsinvesteringen beval spreker aan dat in de totale investeringen een prioriteit vastgesteld moet worden en het aandeel van de Overheid daarin geanalyseerd. De Overheid dient het te zoeken in stabiliteitswerken. De investeringen mochten echter niet gebonden worden aan de conjunctuurpolitiek. Geen beperking van de werken in de hoogconjunctuur en geen aanvullende werken in de depressie. Gezien de praktische moeilijkheden moeten alle investeringen najlen, waardoor de beoogde effecten voor een deel teniet worden gedaan. Bovendien kennen wij tegenwoordig veel snellere, maar ook minder grote fluctuaties in de conjunctuur.

Prof. Andriessen meende, dat in de overheidshuishouding een zeker mechanisme werkzaam is ten opzichte van het budget. Hij ziet nl. in de hoogconjunctuur door het hoge marginale heffingspercentage een automatische tegendruk ontstaan. Zo zal ook in de depressie door de lagere marginale percentages een deficit op het overheidsbudget verschijnen.

Spreker bepleitte een handhaving van de investeringsaftrek en zag zekere mogelijkheden om deze te combineren met het vormen van een conjunctuurreserve. Overigens vond ook hij de effectiviteit van de begrotingspolitiek van de Overheid niet erg groot.

Van groot belang achtte Prof. Andriessen een verantwoord loon- en prijspolitiek. In dit opzicht was stabiliteit noodzakelijk.

Het antwoord van Prof. Pen kon zeer kort zijn, daar de kritiek gematigd was geweest. Dit laatste was volgens beide debaters voor een groot deel te wijten aan het feit,

dat zij slechts een — overigens niet geheel juist — perscommuniqué hadden ontvangen, waaruit niet voldoende te lezen was omtrent inleiders opvattingen.

Ten aanzien van de opmerkingen van Prof. Bosman merkte Prof. Pen op, dat hij voorstander bleef van een beperkte bevolkingsgroei. Hij zag alleen in dat geval goede mogelijkheden voor een stijging van het inkomen per hoofd. Binnen-Europese emigratie zou geen oplossing geven.

In de meeste opzichten kon inleider wel ver met Prof. Bosman meegaan, maar moest zijn conclusies toch afwijzen. Ook Prof. Pen was een tegenstander van prijsstijgingen. De groei is echter zo belangrijk, dat bij „enigszins” stijgende prijzen de groei moet doorgaan en moeten niet de prijzen gestabiliseerd worden ten koste van de groei.

Ten aanzien van het betoog van Prof. Andriessen meende inleider, dat er veelal slechts steun in plaats van kritiek uit bleek. Prof. Pen was voorstander van zowel diepte- als breedte-investeringen. Onze kapitaalproduktiviteit is zoveel lager dan in Amerika, dat relatief veel meer investeringen nodig zijn.

Onze automatische stabilisatoren via het overheidsbudget moeten we zomaar niet weggeven. Men mag niet stellen, dat met het budget niet te manipuleren valt. Dit kan wel, als men het maar proberen wil. Daarom ook moet er de voorgestelde pressiegroep komen.

Prof. Thurlings sprak daarna nog een slotwoord, waarin hij wees op het belang van een evenwichtige groei. De huidige technische ontwikkeling is een groot goed. De mens past zich daaraan langzamerhand aan, waardoor andere consumptiegewoonten ontstaan. Laten we ons gevoel voor verhoudingen niet verliezen. De wetenschap heeft een grootse taak om de economie te helpen om meer uitgebalanceerd te raken.

Eindhoven.

C. B. A. KRAMERS.

AANTEKENING

Diamantwinning in de Sowjet-Unie

Blijkens een bericht in „The Financial Times” (19 januari 1960) heeft de Sowjet-Unie besloten voortaan alle diamant, die het voornemens is naar de westerse wereld te exporteren, aan de Diamond Corp., de verkooporganisatie van de De Beers-groep, te verkopen. Drie jaar geleden ontstond ernstige ongerustheid, toen de Russen aankondigden in het gebied van Jakoetsk (Siberië) enkele honderden miljoenen karaat diamant te hebben ontdekt. Gevreesd werd nl., dat de diamantmarkten in de wereld zouden worden overstromd. Deze vrees is echter ongegrond nu de Diamond Corp. een overeenkomst met de Russen heeft ondertekend. (De De Beers-organisatie verkoopt ongeveer 90 pCt. van alle diamant ter wereld. In het afgelopen jaar was met de verkochte diamanten meer dan £ 80 mln. gemoeid). Uiteraard blijft het van groot belang enig inzicht te hebben in de omvang van de huidige Russische productie van diamant.

Het is evident, dat in de Sowjet-Unie de snelle industrialisatie een toenemend verbruik van industriëdiamant

met zich brengt. De diamantproductie heeft dan ook in het kader van het zevenjarenplan de volle aandacht gekregen. Het geologisch onderzoek naar het voorkomen van diamant in de Jakoetische Autonome Republiek en in de zuidelijke Oeral zal sterk worden gestimuleerd. Vóór de tweede wereldoorlog was de diamantproductie van geringe betekenis. Het belangrijkste produktiegebied was toen de Oeral en wel het district Molotow (thans het district Perm). De Oeral-diamanten wogen gewoonlijk niet meer dan één karaat, de grootste drie karaat.

In 1949 werden diamanten ontdekt in de Jakoetische Autonome Republiek, nl. in de bedding van de Wiljoerivier, vijf kilometer van de nederzetting Krjest in het westen van de Jakoetische A.S.S.R. Tussen 1950 en 1955 werden niet alleen in pijpen doch ook in alluviale lagen in dit gebied aanzienlijke hoeveelheden diamant aangetroffen. In 1956 werden nieuwe vondsten gedaan buiten het Wiljoegebied, nl. in het bekken van de rivieren de Oljenjek en de Moena. Nieuwe exploraties in het oostelijke deel van

het Wiljoejbekken brachten lagen aan het licht met diamanten, die veel overeenkomst vertoonden met de Zuid-afrikaanse Kimberliet-diamant. Er werd zelfs een diamant van 32,5 karaat gevonden.

Drie mijnen, elk met een jaarlijkse produktie tussen 1 en 2 mln. ton erts, zijn thans in het Wiljoejbekken in bedrijf. Dit erts wordt verwerkt in een fabriek. In de afgelopen jaren zijn verschillende nieuwe lagen aangeboord. Diverse factoren remmen echter de ontwikkeling van de Jakoetische diamantindustrie: het gebied is zeer afgelegen, er zijn weinig verbindingen, de wegen zijn slechts de helft van het jaar bruikbaar, terwijl ook de waterwegen niet meer dan vijf maanden van het jaar voor het verkeer geschikt zijn.

Een goed beeld van de ontwikkeling van de Russische diamantproduktie in Jakoetië gaven een tweetal artikelen, nl. dat van K. Kondakow en G. Naoemow in „Woprosy Ekonomiki” (Problemen der Economie) no. 6, 1957 en een recent artikel van G. Granik en G. Naoemow in „Planowoje Chozjajstwo” (Planeconomie) no. 11, 1959. Allereerst wees „Woprosy Ekonomiki” erop, dat er in Zuid-Jakoetië zes gebieden zijn, waar diamant wordt aangetroffen. Het best onderzocht zijn in het zuiden de vindplaatsen in het rayon Malo-Botoeobin met de pijp „Mir” en de lagen in het dal van de rivier de Irelech, voorts de pijp „Oedatsjnaja” in het noorden, in het rayon Daldyno-Alakit. De grootte van de Jakoetische diamanten is zeer uiteenlopend: van 3 tot 5 en soms van 10 tot 11 karaat. De overgrote meerderheid is kleurloos en doorzichtig. Het soortelijk gewicht van deze diamanten schommelt tussen 3,52 en 3,56.

Voorts merkte „Woprosy Ekonomiki” nog op, dat in 1960, bij een staalproduktie van 68,3 mln. ton, de behoefte aan diamant 6 mln. karaat zal bedragen. Deze behoefte zal stijgen tot 7 à 9 mln. karaat per jaar. Een dergelijke produktie lijkt het blad zeer wel mogelijk. In dit geval zou de diamantproduktie van de Sowjet-Unie de helft van de wereldproduktie omvatten. „De U.S.S.R. wordt één van de grootste diamantproducenten”, aldus het Russische blad ruim 2½ jaar geleden.

De recente ontwikkeling van de produktie in Jakoetië wordt geschetst in het genoemde nummer van „Planowoje Chozjajstwo” (no. 11, 1959). Een kort résumé volgt hieronder:

Eind 1954 werden in het gebied van de rivier de Wiljoej honderden vindplaatsen van diamant ontdekt. Toch bevredigden deze diamanten de eisen van de industrie niet. Daarom werd het onderzoek voortgezet in twee rayons van het Wiljoejbekken, nl. Mirnin (in het bekken van de rechterzijrivier van de Wiljoej, de rivier de Kleine Botoeoboeya) en in het rayon Daldyn (gelegen aan de bovenloop van de Marcha). Zeer rijk is de Kimberlietpijp „Mir” bij de rivier de Irelech, gelegen tussen het stroomgebied van Lena en Wiljoej op 114° Oosterlengte. Deze vindplaatsen bieden gunstige perspectieven. In het kader van de plannen om de produktie van diamant te vergroten werd reeds in 1957 de trust „Jakoetalmaz” (Jakoet-diamant) opgericht. Volgens het nieuwe zevenjarenplan zal de produktie van diamant in 1965 16 maal zo groot zijn als in 1958, waardoor voor een belangrijk deel in de eigen behoeften van de Sowjet-Unie kan worden voorzien.

De economische raad van Jakoetsk heeft in samenwerking met enige wetenschappelijke instellingen de plannen opgesteld voor de ontwikkeling van de twee grote centra voor het delven van diamant: het eerste, de genoemde „Mir”

en de daarbij aansluitende lagen van de rivier de Irelech, welke tegen het einde van het lopende zevenjarenplan volledig geëxploiteerd zullen worden en het tweede, de Oedatsjnajapijp, die in 1970 in exploitatie zal komen. Om dit doel te bereiken is het modernste materiaal nodig, zoals bulldozers, stortauto's, elektrische ertsbaggermolens en boorinstallaties.

Eén van de meest urgente problemen in Jakoetië vormt de energieproduktie. Daarom zal zo spoedig mogelijk een elektrische centrale gebouwd worden in het centrum van het Wiljoejbekken, in het rayon Njoerba. Als brandstof hiervoor zal bruinkool worden gebruikt, welke in Kirow wordt gewonnen. Tevens wordt de mogelijkheid overwogen om een aardgasleiding aan te leggen vanaf het aardgasgebied van Oestj-Wiljoej naar het rayon Mirny. Ook wil men een elektrische centrale bouwen welke door aardgas gedreven wordt, benevens een hydro-elektrische centrale. Tot zover de beschouwing in „Planowoje Chozjajstwo”.

Tot slot moeten nog enkele andere bijzonderheden worden vermeld. Naar schatting levert de Jakoetische Autonome Republiek thans 98 pCt. van de in de U.S.S.R. gewonnen diamant. Kort geleden deelde Tass echter mede, dat Sowjet-geologen een nieuwe rijke vindplaats van diamant in de noordelijke Oeral hebben ontdekt, waardoor de produktie daar aanzienlijk kan worden uitgebreid. Eind 1959 is voorts een aanvang gemaakt met de bouw van een eerste fabriek voor diamantgereedschappen in de U.S.S.R., nl. in Tjerjek in de Kabardino-Balkarische Autonome Republiek (in het Kaukasusgebied).

Het is thans nog moeilijk te zeggen welke invloed de Russische diamantproduktie zal hebben. De vraag is, of in de nabije toekomst de genoemde Sowjet-gebieden inderdaad een belangrijke rol zullen gaan spelen naast de traditionele producenten Brazilië en Afrika. Ongetwijfeld zijn de produktiekosten van de Russische diamanten zeer hoog. Doch gezien het feit, dat het kostenelement in de Sowjet-economie een factor is van veel minder betekenis dan in de westerse economie, moet in de toekomst toch rekening worden gehouden met toenemende exportmogelijkheden van Russische diamant. Daarom is de overeenkomst met De Beers ongetwijfeld van betekenis.

's-Gravenhage.

P. KRUG.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De tweede lening van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten in 1960 is een even overweldigend succes geworden als de eerste. Thans werd voor f. 884 mln. ingeschreven, tegen f. 918 mln. de vorige keer, niettegenstaande de Rijkspostspaarbank haar inschrijving heeft moeten terugtrekken. Opnieuw hebben degenen, die zich met de toewijzing belast zagen, zich over de cijfers gebogen en eens te meer zullen vele inschrijvers hun teleurstelling uiten in kwade woorden. Vanzelfsprekend helpt dit het majoreringsprobleem niet oplossen. Zolang trouwens een artikel beneden de waarde wordt aangeboden, en dat is toch het geval met een lening, die op de beurs 98³/₈ pCt. noteert en bij inschrijving tegen 98 pCt. kan worden verkregen — geen rekening nog houdend met de stimulans verborgen in de uitkering aan inschrijfkantoren — zal de vraag het aanbod overtreffen. Sommige beleggers, die een onvoldoende toewijzing verkregen, zullen in de toekomst hun schade kunnen inhalen. A.K.U. en Amstel-

brouwerij noemden wij vorige week reeds. Metaalwarenfabriek Daalderop en Zonen, Westlandsche Hypotheekbank en Nieuwe Rotterdamsche Courant zijn de gegadigden in de nabije toekomst.

Onze enigszins pessimistische kijk van de vorige week op het koersbeloop ter beurze schijnt door de feitelijke gang van zaken gelogenstraft. Het algemeen gemiddelde van de A.N.P.-C.B.S. index kon immers in de afgelopen week van 338 tot 349 stijgen. Internationale concernaandelen gaven hierbij de toon aan. Grotere belangstelling uit het buitenland, o.a. uit Duitsland, schijnt de ondergrond van de verbeterde stemming. Een enkeling ziet in het koersbeloop reeds een blijvende omslag in de richting van de nieuwe hausse, sommigen menen zelfs dat de Europese beurzen thans een van New York onafhankelijke richting zijn ingeslagen. Wait and see.

Op de geldmarkt verlaagde de Agent van het Ministerie van Financiën 21 maart ten tweeden male zijn tarieven voor schatkistbiljetten, thans over de gehele linie met $\frac{1}{8}$ pCt. Hiermede is een niveau bereikt, dat het dieptepunt in 1959 alweer aardig nabij komt. Merkwaardig is, dat na deze renteverlaging de markt enigszins krapper is geworden. Dit leidde vrijdag tot verhoging van de, ten

onrechte als officieel aangeduide, callgeldrente tot $1\frac{3}{4}$ pCt. In feite ligt daggeld hoger. De verkrapping is hoogstwaarschijnlijk niets anders dan de invloed van de naderende maandultimo. De Nederlandsche Bank heeft voor degenen, die wellicht wat moeilijk komen te zitten, inmiddels een uitweg geopend, door zich bereid te verklaren tussen 15 april en 1 mei a.s. vervallend papier tegen 2 pCt. in disconto te nemen. Het zal de bedoeling van de Bank wel zijn de periode tot 1 april te overbruggen, op welke datum een aanmerkelijk bedrag aan schatkistpapier vervalt. Het is niet onmogelijk, dat het doel van de toeschietelijkheid is, te bereiken dat de banken haar buitenlandse uitzettingen intact laten. New York is wat dit betreft overigens steeds minder aantrekkelijk. Londen daarentegen biedt nog mogelijkheden, waarvan dan ook in ruimere mate gebruik wordt gemaakt.

Indexcijfers aandelen.	1953 = 100	4 jan. 1960	18 mrt. 1960	25 mrt. 1960
Algemeen		372	338	349
Intern. concerns		547	497	516
Industrie		268	247	254
Scheepvaart		187	153	154
Banken		190	185	183
Indon. aand.		154	141	143

Bron: ANP—C.B.S.

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT N.V.

gevestigd te Rotterdam.

Uitgifte

van

nom. f 1.000.000,- 5 pCt. 20-jarige

in niet-royeerbare certificaten
van aandelen converteerbare obligaties

in stukken groot nom. f 250.- aan toonder

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande aandelen, onderaandelen en niet-royeerbare certificaten van aandelen in de verhouding van nom. f 500.- obligaties op nom. f 750.- kapitaal.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovenstaande obligatiën is opengesteld op

Vrijdag, 8 April 1960

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, op de voorwaarden van het prospectus dd. 29 Maart 1960.

De Vereeniging voor den Effectenhandel heeft bepaald, dat de claimhandel zal aanvangen op Donderdag, 31 Maart 1960.

Prospectussen, afdrucken van de trustacte, van de administratievoorwaarden en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van het jaarverslag over het boekjaar 1959 en van de statuten zijn ten kantore van inschrijving verkrijgbaar.

Amsterdam, 29 Maart 1960.

AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.

	4 jan. 1960	18 mrt. 1960	25 mrt. 1960
Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 179,20	f. 155,50	f. 156,70
Unilever	809	745½	772¾
Philips	835½	800½	853½
A.K.U.	514	450½	470
Kon. Ned. Hoogovens	900	798½	602
Van Gelder Zn.	270	251½	251¾
H.A.L.	186½	144½	142
Amsterd. Bank	340	326	324½
Ver. H.V.A. Mij-en	166	160¾	161
New York.			
Koersgemiddelde aandelen			
Dow Jones Industrials	679	616	622
Effectieve rendementen			
obligaties.			
	gem. looptijd	8 jan. 1960	18 mrt. 1960
3 pCt. Invest. Cert. ...	4 j.	3,73	3,65
4¼ pCt. Ned. 1959	12½ j.	4,48	4,46
¾ pCt. Ned. 1955 I ...	17½ j.	4,31	4,32

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koersvergelijking. C. D. JONGMAN.

**Maak gebruik van
de rubriek**

VACATURES

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend; begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

schadeverzekering van kantoormachines

Uitgebreide verzekering van alle soorten kantoormachines (schrijfmachines - rekenmachines - boekhoudmachines - Hollerith-installaties).

PROVIDENTIA

N.V. ALGEMEENE
VERZEKERING-MAATSCHAPPIJ
PROVIDENTIA

AMSTERDAM-C.
HERENGRACHT 376
TELEFOON 222120

BIJ BANKINSTELLING TE AMSTERDAM

bestaat een vacature op de

AFDELING EFFECTEN

Vereisten voor vervulling van deze vacature:

- 1e Interesse voor en liefst enige jaren ervaring in het EFFECTENVAK.
- 2e Vlot en zelfstandig kunnende corresponderen in de moderne talen.
- 3e Leeftijd: 30—35 jaar.

Voor een prima kracht, die ten volle aan de gestelde eisen voldoet, wordt een aantrekkelijk salaris in uitzicht gesteld.

Eigenhandig geschreven sollicitatiebrieven, welke vertrouwelijk zullen worden behandeld, worden gaarne tegemoet gezien onder no. E.-S.B. 4-1, postbus 42, Schiedam.

Bij de afdeling Inspectie der Rijksfinanciën van het Ministerie van Financiën worden gevraagd

I. EEN ADJUNCT-INSPECTEUR VAN FINANCIËN

Salarisschaal f. 540,— tot f. 1113,— p. m. Aanvangssalaris afhankelijk van opleiding en ervaring. De gedachten gaan uit naar iemand van academisch of daarmee gelijk te stellen niveau.

II. EEN JONG ACADEMICUS

op een aanvangssalaris, liggende tussen f. 508,— en f. 572,— p. m. Bij gebleken geschiktheid volgt na een diensttijd van twee jaar aanstelling in vaste dienst tot adjunct-inspecteur.

Voor beide functies is vereist een bijzondere belangstelling voor, en wat de functie van adjunct-inspecteur betreft, ervaring op het terrein van overheidsbestuur. De aan te stellen functionarissen zullen na een inwerkperiode zelfstandig moeten kunnen adviseren over financiële aspecten van beleidsproblemen.

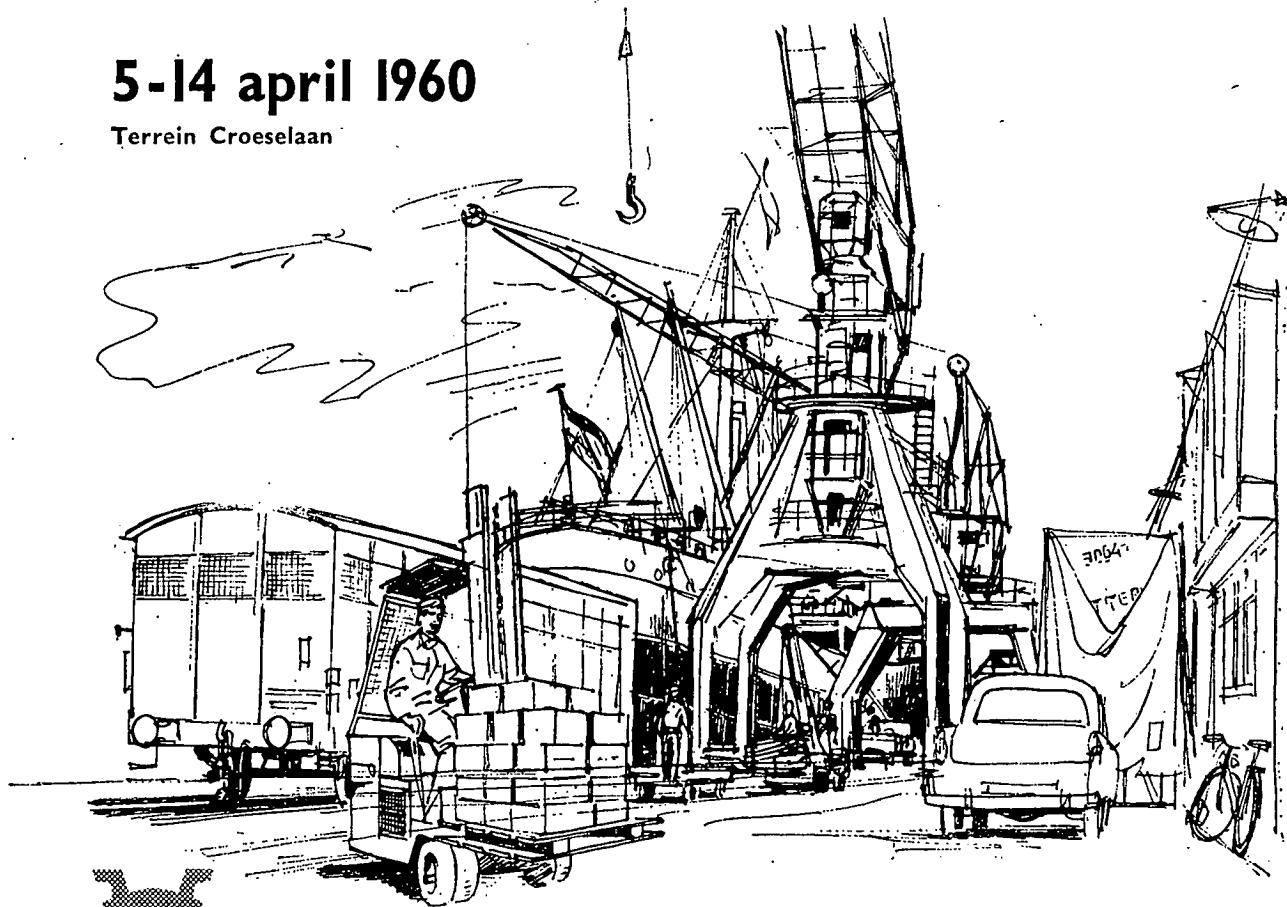
Geboden wordt een interessante werkkring, met de mogelijkheid tot ontplooiing van initiatief.

De genoemde salarisbedragen zijn incl. de A.O.W. comp., de huurcomp. 1957 - van 2% (min. f. 13,48, max. f. 17,40) en de recente salarisverhoging van 5%. Zij zijn excl. de vakantietoelage ad 4% en de vergoeding krachtens de interimregeling ziektekosten. Eigenh. geschreven soll. met opgave van opleiding, levensloop en referenties, onder bijvoeging van een pasfoto, binnen 3 weken na het verschijnen van deze adv. te richten aan het bureau. Personeelsvoorziening v. d. Rijksoverheid, Pr. Mauritslaan 1, Den Haag, onder vermelding van no. 03404/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief).

TECHNISCHE VOORJAARSBEURS UTRECHT

5-14 april 1960

Terrein Croeselaan

U BOUW EN TRANSPORT

Bouwmaterialen
Machines en materieel voor het bouwbedrijf, wegen-, water-, mijnbouw en grondwerk
Interne transportmiddelen
Machines en apparaten voor luchtbehandeling, verwarming, koeling, stookinrichtingen
Waterzuiverings- en drinkwaterinstallaties
Straat- en terreinverlichting
Verbrandingsmotoren
Pompen, compressoren, blaas- en afzuiginstallaties
Machines, gereedschappen en apparaten voor de metaalbewerking
Machines, gereedschappen en apparaten voor de houtbewerking
Grondstoffen en halfabrikaten
Grootkeuken-inrichting
Schoolinrichting
Kantoormeubelen, magazijn-, archief- en tekenkamerinrichting
Handelsinformaties en Voorlichtingsdiensten

UITRUSTINGEN VOOR INDUSTRIE EN OPENBARE DIENSTEN

De beurs is geopend van 9-5 uur — Zondag 10 april gesloten. — Er is een gratis busdienst tussen het station en het terrein Croeselaan

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen
f. 500.000,- per gebeurtenis
Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en
andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie.
Verzekerd bedrag ruim 2 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag ruim 7 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen-
en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van
werknemers. Verzekerd bedrag ruim 1 miljard gulden.
Belegd vermogen 280 miljoen gulden.

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENT

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGEL

VERENIGING

„DE NEDERLANDSE BAKSTEENINDUSTRIE”

(de georganiseerde baksteenindustrie in Nederland),

gevestigd te Arnhem, wenst over te gaan tot aanstelling van een

STAFFUNCTIONARIS

die wordt toegevoegd aan het algemeen bestuur der vereniging. Zijn taak zal voor een belangrijk deel bestaan uit de verzorging der contacten van de organisatie, ter verlichting van de taak van de voorzitter. Voor deze nieuwe functie worden hoge eisen gesteld wat betreft kwaliteiten als onderhandelaar en zakelijk inzicht. Verlangd wordt een ruime ervaring in het bedrijfsleven en de bereidheid tot volledige inwerking in de problemen van de baksteenindustrie.

Leeftijd omstreeks 40 jaar.

Eigenhandig (niet met ballpoint) geschreven brieven met inlichtingen over opleiding, praktijk en gewenst salaris en vergezeld van een recente pasfoto vóór 15 april a.s. te richten aan de Voorzitter van bovengenoemde vereniging, per adres: postbus 79 te Arnhem.

**KONINKLIJKE MACHINEFABRIEK
GEBR. STORK & CO. N.V. HENGEL**

vraagt voor de Interne Accountants Afdeling

1e Assistent Accountant

Vereisten: opleiding H.B.S. 5 j. c., diploma S.P.D. of M.O. boekhouden, N.i.v.a.-examens tot en met Bedrijfseconomie en ruime praktijk-ervaring in controle-functie.

2e Assistent Accountant

Vereisten: H.B.S.- of Mulo-opleiding, studierend voor diploma M.B.A. of S.P.D. of voor de examens in de voorbereidende vakken van het N.i.v.a.

Sollicitaties te richten aan de afdeling Belangen Personeel, kamer 5, Industriestraat.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!